

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет філології

Наскрізна програма практики

**Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
(денна і заочна форми навчання)**

**Освітня програма Середня освіта (українська мова і література)
(денна і заочна форми навчання)**

Спеціалізація 014.01 Українська мова і література

Спеціальність 014 Середня освіта

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Івано-Франківськ – 2023

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Наскрізна програма практики студентів Факультету філології ОКР «Бакалавр» 014.01 Середня освіта спеціальність «Українська мова і література» розроблена з врахуванням Законів України «Про освіту» (від 23.05.1991 р. № 1060-X), Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України (Наказ Міністерства освіти України від 8.04.1993 р. № 93), Національних доктрин розвитку освіти (Указ Президента України від 17.04.2002 р. №347/2002), та «Положення про організацію та проведення практики у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника», затвердженим наказом № 805 від 27 листопада 2019 року, а також відповідних угод: Угоди № 4 с/17 про співпрацю між Департаментом освіти та науки Івано-Франківської міської ради та Прикарпатським національним університетом імені Василя Стефаника від 20 лютого 2017 року та Угоди №83 с/16 про співпрацю між Департаментом освіти, науки та молодіжної політики Івано-Франківської обласної державної адміністрації та Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника від 21 грудня 2016 р., в яких зазначається мета, зміст і завдання професійної діяльності студентів Факультету філології ОКР «Бакалавр» 014.01 Середня освіта спеціальність «Українська мова і література» під організаційно-методичним керівництвом спеціалістів вищої та середньої ланок освіти, а також навчального плану напряму підготовки 6.020303 освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр.

Мета та завдання наскрізної програми практики студентів Факультету філології ОКР «Бакалавр» 014.01 Середня освіта спеціальність «Українська мова і література» полягає в узагальненні та структуруванні усіх етапів професійної підготовки майбутніх фахівців філологічної галузі: формування стійкого професійного інтересу до обраної спеціальності, ознайомлення зі специфікою і змістом роботи в різних закладах освіти та створення уявлень про спеціальність «філологія» як сфери майбутньої діяльності та утвердження професійних умінь і навичок учителя-філолога.

Зміст наскрізної програми практики студентів Факультету філології включає програми всіх етапи навчальної та виробничої практик, зокрема: навчальна фольклорна або фольклорно-літературно-краєзнавча практика, навчальна діалектологічна практика, виробнича педагогічна практика у середніх класах загальноосвітніх шкіл, виробнича педагогічна практика у старших класах загальноосвітніх шкіл або середніх спеціальних закладів.

Організація і керівництво практиками. Згідно навчального плану загальне керівництво практиками здійснюється інститутськими керівниками, а методичне управління забезпечується методистами-викладачами кафедр української мови, української літератури, педагогіки і психології.

Студенти поділяються на підгрупи, де кожна, за розкладами шкіл, працює на об'єктах практик.

Обов'язки факультетського керівника:

Керівник практики від Факультету філології (певної спеціальності) – фахівець із числа досвідчених викладачів-методистів керує фольклорною, діалектологічною чи виробничою навчально-виховною практикою студентів у школі. У його обов'язки входить:

- заздалегідь здійснювати підготовку баз практики;
- забезпечувати проведення всіх організаційних заходів перед початком практики (інструктаж про дотримання правил техніки безпеки, етики спілкування в педагогічному та учнівському колективах, надання студентам-практикантам необхідних документів: направлення, програма з дидактико-методичними матеріалами, щоденник, індивідуальний план);
- ознайомлення з документами звітності про проходження практики;
- організувати розподіл студентів на фольклорну й діалектологічну практику в певні населені пункти, а виробничу навчально-виховну педагогічну практику у школи міста чи області (заочна форма навчання);
- оформляти направлення для студентів-практикантів у школи;

- забезпечувати студентів-практикантів необхідними документами (програма практики, щоденник обліку роботи студента, індивідуальний щоденник студента);
- організовувати зустріч студентів-практикантів з дирекцією школи, вчителями-предметниками та класними керівниками;
- на основі даних, одержаних від старост підгруп (протягом першого тижня), скласти зведений графік виробничої навчально-виховної практики (розклад уроків, місце і дні пробних залікових уроків, виховних та позакласних занять);
- перевіряти звітну документацію і подати загальний звіт про наслідки проведення практики університетському керівнику студентською педагогічною практикою;
- виставляти диференційну оцінку за фольклорну, педагогічну, діалектологічну, педагогічну практику із врахуванням виконання всіх видів завдань практики.
- контролювати виконання студентами-практикантами правил внутрішнього розпорядку;
- оформляє звіт із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики студентів, який затверджує завідувач кафедрою та здає університетському керівнику практики.

Методисти від профілюючих кафедр:

- спільно з дирекцією школи розподіляють студентів-практикантів за місцем проходження фольклорної чи діалектологічної практики, класами в школах;
- беруть участь у настановчих і підсумкових нарадах щодо організації фольклорної, діалектологічної або педагогічної практик;
- надають студентам методичну допомогу у підготовці збору фольклорних чи діалектологічних матеріалів, написанні конспектів уроків, позакласних занять, затверджують конспекти пробних і залікових уроків;
- відвідують уроки студентів-практикантів, беруть участь в їх обговоренні, оцінюють їх;

- знайомлять студентів-практикантів з досвідом роботи вчителів школи;
- здійснюють контроль та проводять консультації для студентів на об'єктах практики;
- спільно з методистами об'єктів практики проводять оцінювання практичної роботи студента-практиканта;
- організують проведення захисту результатів практики;
- консультують старосту підгрупи щодо підготовки звіту про проходження практики та його виступ на підсумковій конференції;
- надають студентам-практикантам можливість користуватись необхідною документацією та літературою під час виконання практичних завдань; забезпечують відповідну методичну допомогу практикантам з організації та проведення уроків та позаурочних заходів у закладах освіти; надають адресну допомогу під час виконання навчальних завдань практики;
- здійснюють облік відвідування студентами об'єктів практики. У разі порушення ними трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку, спричиненні конфліктів тощо, повідомляють у навчальний заклад;
- контролюють виконання студентами-практикантами завдань згідно їхніх індивідуальних планів;
- проводять разом із спеціалістами з безпеки життєдіяльності інструктаж з охорони праці і техніки безпеки.

Бази практик.

Начальні практики (фольклорна, діалектологічна) можуть проходити за місцем проживання студентів, де практиканти збирають та узагальнюють матеріал відповідно до отриманих завдань і питальників. Згідно домовленостей та підписаних угод, частина студентів компактно проходить навчальні практики на території Карпатських гір та Прикарпаття.

Базами педагогічних практик можуть бути загальноосвітні школи, школи з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії, ліцеї. Навчальний заклад повинен відповідати таким вимогам: мати відповідну

матеріальну базу, необхідну для проведення виробничої навчально-виховної практики, достатню кількість середніх і старших класів, у цьому навчальному закладі повинні викладати вчителі першої й вищої категорій, вчителі-методисти, учасники обласного конкурсу «Учитель року», шкільна адміністрація й педагогічний колектив повинні дати згоду прийняти студентів на практику на визначений термін.

Шкала оцінювання навчальних досягнень студентів в умовах практик поводитьсь за 100 бальною шкалою, що подано нижче:

90– 100 – відмінно (A).

80– 89 – дуже добре (B).

70–79 – добре (C).

60– 69 – задовільно (D).

50–59 – задовільно (E).

25–49 – незадовільно з можливістю повторного складання (FX).

1–24 – незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).

Структуру наскрізної програми практики студентів Факультету філології ОКР «Бакалавр» 014.01 Середня освіта спеціальність «Українська мова і література» складають програми навчальних та виробничих практик, основні компоненти яких представлені нижче.

Структура наскрізної програми практики студентів Факультету філології

Види практик	Кафедра	Напрями підготовки «Філологія», спеціальності	Курс	Сем естр	Тижнів	Кількість годин			Форми контролю
						Всього год.	Кредитів ECTS	Націон. кредитів	
<i>«Українська мова і література»</i>									
I. Навчальні практики 1. Фольклорна практика	Кафедра української літератури	6.020303 ОКР-бакалавр	I	2	2	72	2	1,5	залік
2. Діалектологічна практика	Кафедра української мови	6.020303 ОКР-бакалавр	II	4	2	72	2	1,5	залік
II. Виробничі практики 1. Педагогічна практика в середніх класах закладів загальної середньої освіти.	Кафедра української мови	6.020303 ОКР-бакалавр	III	6	6	270	9	4	екзамен
2. Педагогічна практика в старших класах закладів загальної середньої освіти.	Кафедра української літератури	6.020303 ОКР-бакалавр	IV	8	6	270	9	4	екзамен

ЗМІСТ НАСКРІЗНОЇ ПРОГРАМИ ПРАКТИКИ

студентів Факультету філології ОКР «Бакалавр» 014.01 Середня освіта
спеціальність «Українська мова і література»

РОЗДІЛ I. НАВЧАЛЬНІ ПРАКТИКИ

1.1. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПРАКТИКИ *(I курс, 2-й семестр, денна і заочна форми навчання)*

Фольклорна практика покликана розширювати уявлення майбутніх вчителів, студентів Факультету філології ОКР «Бакалавр» 014.01 Середня освіта спеціальності «Українська мова і література», про роль фольклору в житті народу, динаміку розвитку УНТ, формувати вміння доцільно користуватися діалектним мовленням, розуміти його мистецько-естетичне значення, психологічний ефект і на цій основі виробляти мовне чуття, мовно-літературний смак, що вкрай необхідні для розвитку інтелекту, творчих здібностей, свободи мислення.

Головною метою фольклорної практики є комплексне дослідження сучасного стану розвитку фольклору обраного регіону. Здобувачі освіти здійснюють записи уснопоетичних творів, мелодій, набуваючи при цьому навичок фольклористичної праці. Звертається увага на структуру фольклорного матеріалу різних вікових і професійних груп населення, місце в ньому традиційних фольклорних жанрів, пісенних та оповідних новотворів, з'ясовуються вияви міжнаціональних мистецьких зв'язків, впливу на фольклор літератури, професійного музичного мистецтва.

Студенти-практиканти пропедевтично виконують важливе наукове завдання: збирають фольклорний матеріал, аналізують його, виявляють еволюцію українського фольклору. Записи творів згодом можуть бути підготовлені до публікації, стати основою для написання курсової роботи, статті, а також виступу на звітній студентській конференції.

Під час фольклорної практики відбувається актуалізація знань, набутих при вивченні курсу «Усна народна творчість», розширюється уявлення майбутніх філологів, учителів-словесників про роль та місце фольклору в житті народу, його прикладне значення, динаміку розвитку мистецтва слова. Щоденне спілкування з різними категоріями населення допомагає комунікативному розвитку студентів.

Фольклорна практика проводиться згідно з навчальними планами впродовж 2 тижнів літньої сесії (у червні).

Практичне значення фольклорної практики: розвиток комунікативних здібностей та навичок спілкування, вміння вибудовувати бесіду та отримувати потрібну інформацію, що важливо для майбутнього філолога, вчителя-словесника; формування навичок жанрової класифікації та аналізу фольклорних текстів – необхідна компонента літературознавчої підготовки; розвиток навичок роботи із технічними засобами – розвиток методичних можливостей майбутніх філологів, учителів-словесників.

Наукове значення: збирання і систематизація регіонального фольклорного матеріалу, що може прислужитися для видання фольклорних збірок та хрестоматій із українського фольклору; підготовка бази для написання студентських наукових робіт (курсівих, статей) із питань фольклору та його трансформацій у творах української літератури.

Керівництво практикою згідно із навчальним навантаженням здійснюють провідні фахівці кафедри української літератури. Загальне керівництво, визначення мети та завдань, місцевості, у якій будуть проводитися записи, покладається на одного з викладачів кафедри, що читає курси «Усна народна творчість», «Літературне краєзнавство».

Зміст фольклорної практики (I курс, 2-й семестр)

**Змістовий модуль 1. Історико-етнографічна специфіка регіону.
Характеристика носіїв фольклору.**

Тема 1. Історія населеного пункту, в якому зібрані фольклорні записи. Які міграційні процеси відбувалися пізніше. Характер населення за етнічними, віковими, соціальними критеріями.

Тема 2. Паспорт носія: Прізвище, ім'я, по батькові. Адреса. Вік, місце народження, чи змінював місце проживання, у якому віці. Освіта. Професія. Характер занять. Від кого і коли засвоїв фольклорний репертуар. Як часто виконує фольклорні твори. Кому передає фольклорні твори, хто їх переймає.

Тема 3. Паспорт твору: від кого записаний, ким записаний, коли записаний, як визначає жанр та назву твору виконавець, наукове визначення жанру. Перелік інформантів із вказівкою сторінок, на яких викладено їх репертуар.

Модуль 2. Тематична та жанрова своєрідність фольклорного матеріалу.

Тема 4. Календарно-обрядова творчість. Сезонно-господарський фольклор.

Тема 5. Родинно-обрядова творчість. Народження, хрестини. Весілля. Похорон, поминання.

Тема 6. Релігійно-світоглядний фольклор (міфологічно-світогляді, християнсько-релігійні).

Тема 7. Казкова і неказкова проза (байки, бувальщини, перекази, казки, оповідання, анекдоти).

Тема 8. Історичний фольклор (твори про історичні, політичні події та особи далекого й недавнього минулого: пісні, перекази, оповідання).

Тема 9. Пісня та її роль в житті українців (суспільно-побутові та родинно-побутові пісні, танкові, балади, пісні літературного походження).

ЗМ 1	ЗМ2	Підсумковий контроль	Підсумковий контроль	Сума балів
Теми 1, 2, 3	Теми 4, 5, 6, 7, 8, 9	Якість та системність оформлення матеріалу	Зміст фольклорного матеріалу	залік

20	30	20	30	100
-----------	-----------	-----------	-----------	------------

Формою звіту про проведення фольклорної практики є щоденник польових записів/презентації матеріалів, що містить такі структурні частини:

1. Історія населеного пункту, у якому велися фольклорні записи, що включає такі аспекти:

- 1.1. Коли створений, вихідцями з яких територій;
- 1.2. Які міграційні процеси відбувалися пізніше;
- 1.3. Характер населення за етнічними, віковими, соціальними критеріями;
- 1.4. Основні види занять;
- 1.5. Наявність культурно-просвітніх закладів та фольклорних гуртків при них;
- 1.6. Наявність суто народних фольклорних колективів та окремих талановитих виконавців.

2. Паспорт носія, що обов'язково включає такі позиції:

- 2.1. Прізвище, ім'я, по батькові.
- 2.2. Адреса.
- 2.3. Вік.
- 2.4. Де народився, якщо змінював місце проживання, то у якому віці.
- 2.5. Освіта. Професія. Характер занять.
- 2.6. Від кого і коли засвоїв фольклорний репертуар.
- 2.7. Як часто виконує фольклорні твори.
- 2.8. Кому передає фольклорні твори, хто їх від нього засвоїв.

3. Паспорт твору, що містить такі дані:

- 3.1. Від кого записаний.
- 3.2. Ким записаний.
- 3.3. Коли записаний.

- 3.4. Як визначає жанр та назву твору виконавець.
- 3.5. Наукове визначення жанру.
4. Перелік зафіксованих творів за жанровою приналежністю із вказівкою сторінок, на яких вони зафіксовані.
5. Зведена таблицю записів, зроблених впродовж фольклорної практики
6. **Висновки**, що мають включати матеріали:
  - 6.1. Які фольклорні жанри ще продуктивні на досліджуваній території (у локусі проведення фольклорної практики), а які – ні; підтвердити це матеріалами практики та висловлюваннями тих, від кого проводилися записи?
  - 6.2. Чи збереглися на досліджуваній території традиційні обряди (календарні, родинні) та фольклор? Форма їх побутування (автентична, ігрова).
  - 6.3. Як побутує на досліджуваних теренах казка, охарактеризувати основні форми її трансмісії.
  - 6.4. Охарактеризувати способи побутування та трансмісії неказкової прози, основні тематичні групи легенд, переказів, усних оповідань, бувальщин. Відзначити місцеві мотиви.
  - 6.5. Чи побутують у досліджуваному локусі історичні пісні. Хто їх виконує. Як вони пов'язані з місцевою/регіональною історією.
  - 6.6. Ким, коли і як виконуються паремії. Паремії яких тематичних груп поширені та у яких вікових групах.
  - 6.7. Коли, ким і які ліричні пісні виконуються. Чи цікавиться ними сучасна молодь. Наскільки поширені пісні літературного походження.
  - 6.8. Які тематичні групи анекдотів поширені. Як транслюються.
  - 6.9. Люди яких вікових категорій є основними носіями фольклорної традиції та постфольклорного репертуару.
  - 6.10. Які форми фольклорної трансмісії фольклорного матеріалу характерні для досліджуваної території.

6.11. Який вплив мають книжки, шкільні програми, засоби масової інформації та аудіо-візуальні засоби трансмісії фольклору на характер формування та трансмісії фольклорного репертуару в даній місцевості; охарактеризувати характер впливу та навести приклади із посиланням на інформацію носіїв та конкретні записи.

Записи фольклорних текстів подаються як репертуар конкретної людини, отже, спочатку оформлюємо паспорт виконавця, потім всі записані від нього твори із відповідною паспортизацією.

Додаток до звіту – аудіо або відео.

Складання заліку включає:

- подання на перевірку щоденника/презентації;
- бесіду із керівником практики.

Залік виставляється за таких умов (**критерії оцінки**):

- відповідності щоденника/презентації всім вимогам до їх оформлення;
- успішному представленню отриманих результатів практики.

- Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
			залік
90 – 100	A		зараховано
80 – 89	B		
70 – 79	C		
60 – 69	D		
50 – 59	E		
26 – 49	FX		не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F		не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Щоденник

польових записів містить такі структурні частини:

7. **Історія населеного пункту**, у якому велися фольклорні записи, що включає такі аспекти:

7.1. Коли створений, вихідцями з яких територій.

7.2. Які міграційні процеси відбувалися пізніше.

7.3. Характер населення за етнічними, віковими, соціальними ознаками;

7.4. Основні види занять.

7.5. Наявність культурно-просвітніх закладів та фольклорних гуртків при них.

7.6. Наявність суто народних фольклорних колективів, окремих талановитих виконавців.

8. **Паспорт носія**, що обов'язково включає такі позиції:

8.1. Прізвище, ім'я, по батькові.

8.2. Адреса.

8.3. Вік.

8.4. Де народився, якщо змінював місце проживання, то у якому віці.

8.5. Освіта. Професія. Характер занять.

8.6. Від кого і коли засвоїв фольклорний репертуар.

8.7. Як часто виконує фольклорні твори.

8.8. Кому передає фольклорні твори, хто їх від нього засвоїв.

9. **Паспорт твору**, що містить

9.1. Від кого записаний.

9.2. Ким записаний.

9.3. Коли записаний.

9.4. Як визначає жанр та назву твору виконавець.

9.5. Наукове визначення жанру.

ЗАГАЛЬНА ПРОГРАМА-ЗАПИТАЛЬНИК «ФОЛЬКЛОРНА ТРАДИЦІЯ УКРАЇНЦІВ».

Календарно-обрядовий фольклор

Катерини (7 грудня): вечорниці, дівочі ворожіння і прикмети на майбутнє заміжжя.

Андрія (13 грудня), андріївські вечорниці: ігри та розваги (кусати калиту) молоді, спільна вечеря; дівочі ворожіння на майбутнє заміжжя; приспівки, примовки («сіяння конопель»); обрядові парубоцькі бешкети.

Миколая (19 грудня): *вірування* про полазника на Миколая, легенди про заступництво св. Миколи Чудотворця; *дитячі вірування* про подарунки святого Миколая; *обходи зі святим Миколаєм*: учасники, ролі, костюми, перебіг дійства; пісні, вірші про св. Миколая.

Святвечір (Святий вечір, Багата кутя, Вілія, Коляда – вечір 6 січня): приготування домівки й обійстя; святвечірні страви; *вірування*, ворожіння,

господарські прикмети на врожай, погоду; *обрядодії*: «частування худоби», перший гість («полазник», людина, тварина), «запрошення» до вечері (хто у світах, померлих, ангелів, святих; горобців, «кликати мороза»); **колядування**: приготування колядників, склад гурту, обряд колядування; **колядки** господареві, господині, дівчині, парубкові, дітям, удові та ін., **коляди, побажання** (віншування), винагорода колядникам.

Різдво (Рождество – 7 січня): **колядування; вертеп «живий»** (Іроди, Царі, Королі, Пастирі, Ангели), **вертеп ляльковий** (шопка, бетлегем, стаєнка): приготування до вертепу, склад учасників, ролі, костюми, реквізит, драматичне дійство.

Щедрий вечір (Багатий вечір – вечір 13 січня): приготування домівки й обійстя, святвечірні страви; *вірування*, господарські ворожіння і прикмети на врожай, погоду, дівочі любовні ворожіння (на шлюб); **щедрування**: приготування щедрувальників, склад гурту; обряд щедрування; **щедрівки** господареві, господині, дівчині, парубкові, дітям, удові та ін., **побажання** (віншування).

Новорічні величальні обходи: традиційне рядження (перебранці, переберія, цигани, ряджені). **«Коза»** (водити козу) – приготування, склад учасників, персонажі (Коза, Дід, Баба, Жид, Циган, Лікар), костюми, маски, реквізити; обрядове дійство, супровідні **пісні, танці, побажання** (віншування). **«Маланка»** (меланка, маланкувати) – приготування, склад учасників, персонажі (Маланка, Василь, Дід, Баба, Жид, Циган, Козаки, Москалі, Коза, Ведмідь, Кінь, Чорт), костюми, маски, реквізити; обрядове дійство, **маланочні пісні** (щедрівки), **танці, побажання** (віншування). Інші обходи: **обходи з плугом** («плужні щедрівки»), **вітання Василів** з іменинами («засіяти Василя»).

Новий рік (Старий новий рік, Василя, Василя – 14 січня): **полазник, засівання** (посівання, посипання): обряд засівання, **засівалки** (посівалки, віншування); інші обрядові дії першого дня нового року;

Голодна кутя (Другий святий вечір, Друга кутя – вечір 18 січня): приготування домівки й обійстя, святвечірні страви; *вірування*, господарські ворожіння і прикмети на врожай, погоду; *обрядодії*: виготовлення хрестиків, «кликати мороза»; **щедрування**: приготування щедрувальників, склад гурту; обряд щедрування; **щедрівки** господареві, господині, дівчині, парубкові, дітям та ін., **побажання** (віншування).

Водохреще (Водохрещі, Йордан, Ордань – 19 січня): *вірування* – господарські прикмети; приготування до водосвяття: виготовлення хрестів (з льоду), обрядовість водосвяття, **пісні; обрядодії** – малювати (ліпити) хрестики, «молотити дідуха», «проганяти кутю», голосне стріляння.

Масниця (Сиропусна неділя, Масляна, М'ясниці, Загальниця – тиждень перед великим постом) обрядова їжа; обрядодії: ходять ряджені, «водити козла», спалення опудала («зимми»); пущення (запусти, заговини); **пісні, примовки. «Колодка»** (колодій) – учасники, обрядодії, **пісні**.

Веснянки: закликання весни, птахів (заклички, гуканки), весняні пісні та забави дітей, молоді на вулиці, на колодках (веснянки, постові пісні).

Великдень: приготування до свята оселі, продуктів до свячення (випікання паски, фарбування яєць, розписування писанок); *вірування* про рахманів, навський великдень; *звичаї й обрядодії:* калатати (клепати) у Страсний четвер, палення вогнища у передвеликодню ніч, великоднє відвідування родичів (волочільник), провідування могил покійних родичів, поминальна трапеза.

Великодні пісні та ігри (веснянки, гаївки), **забави** дітей і молоді (гойдалка, хлопчачі ігри); **великодні обхідні величальні пісні** (риндзівки, волочебні пісні), обряд: склад гурту, **риндзівки, волочебні пісні** членам родини, **побажання**, винагорода учасникам обходу.

Юрія (Юра – 6 травня): *вірування* – Юрій повелитель вовків, охоронець тварин, про Юрову росу; господарські прикмети, ворожіння на врожай; *обрядодії* – хресний хід в поле, «на жито»; обрядова трапеза в полі; **юріївські пісні** (юріївки, веснянки).

Зелені свята (Зелена неділя, Клечальна неділя, Свята неділя, Трійця – на 50-й день після Великодня) приготування двору й оселі до свята (клечання, замаювання у «зелену», «клечальну» суботу); обрядові страви; *вірування* про клечання, нечисту силу; *обрядодії:* поминання померлих («троєчні діди»), голосіння за померлими на кладовищах. **«Водіння Куста»** (Західне Полісся): приготування, учасники, перебіг обряду, **кустові пісні. Обходи полів** (царин): **царинні пісні.**

Русальний тиждень (Троєцький тиждень, Русаля – тиждень після Зелених свят): *вірування* – про русалок, дідів; *обрядодії* – поминальні вечери покійним родичам (дідам); проводи (розигри) русалок, **русальні пісні** (грянні пісні, троєцькі пісні).

Купала (Купайла, Івана Купала, Іванів день; Собітка, Собаня – 7 липня) *вірування* про силу зілля, зібраного у купальську ніч, про цвіт папороті; про нечисту силу (відьма, русалка, чорт); «сонце грає, купається». **Обряд Купала:** учасники, приготування вогнища, обрядового деревця, ляльки-опудала, святкування, дівочі ворожіння; **купальські пісні, хороводи, ігри.**

Собітка: обрядодії, **собіткові пісні.**

Петрівка (Петрів піст – тиждень після Зелених свят до дня св. апостолів Петра і Павла, 12 липня) *вірування;* **обряд «гонити шуляка»:** учасники, обрядодії, частування, **пісні; петрівчані пісні** (петрівочки, петрівчанські пісні).

Спаса (19 серпня), *обрядодії:* освячення у церкві фруктів; звичай залишати на цвинтарі освячені фрукти (яблука, груші).

Сезонно-господарський фольклор.

Землеробство: на першу оранку та сівбу; жнива – *початок жнив* (зажинки, зажин): день, прикмети початку жнив; *обрядодії:* перший жнець (зажинальний); класти хліб, сіль, свічку на край ниви; перші зрізані колоски, перший сніп (зажинок); пісні, колядування; *кінець жнив* (обжинки, дожинки): *обрядодії:* жати останній сніп (дідух), в'язання «бороди» зі жмені невижатого колосся, плетення обжинкового вінка, господар викупляє вінок у

женців, святкова вечеря; *вірування*: щоб бути здоровим (качатися по полю); обжинкові пісні; коли садять, обкопують, викопують картоплю (копальницькі пісні), прополюють, збирають городину (полільницькі пісні); коли заготовляють різні сільськогосподарські культури (закладають у бурти картоплю, квасять капусту та ін.).

Тваринництво коли **виганяють пасти худобу** (перший вигін худоби на пашу – Юрія, Зелені Свята): *обрядодії*: прикрашання худоби, обдаровування пастухів; **пісні (ладканки до худоби)**, коли **пасуть худобу (вівкання, госкання, гайові)**; **петрикування** (пастуше свято на Петра і Павла, 12 липня) *обрядодії*: частування пастухів.

Збиральництво: коли косять, громадять траву (гребовецькі пісні); коли ходять збирати лікувальні трави (збиральницькі, зілільницькі пісні), ягоди, гриби (ягідні пісні, ладканки «в ягодах», «в грибах»); під час важких гуртових робіт (сплав лісу, перенесення вантажів та ін.), на толоках (зводять хату); ремісничі пісні (бортницькі пісні, білільницькі пісні);

Родинно-обрядовий фольклор

Народження, хрестини, пострижини: *вірування, заборони* – регламентування поведінки вагітної, визначені статі дитини, забезпечення щасливих пологів, здоров'я матері й немовляти; *обрядодії пологів та післяпологові* – запрошення баби-повитухи, приймання пологів, відрізання пуповини, перша купіль дитини; *вірування і прикмети* для визначення майбутньої долі дитини; *післяпологові*: «очищення» породіллі, баби-повитухи (зливки, злити на руки), провідування породіллі (ходити на родини), шанування баби-повитухи.

Хрестини: *обрядодії* – вибір імені, обрання кумів, обрядова їжа, гостина, хрестинні пісні, приспівки, танці, забави; *обрядодії* (якщо попередні діти вмирали: стрічні куми, продаж дитини).

Пострижини (перший постриг дитини).

Весілля (шлюб) – *обрядодії*: час і місце проведення, учасники, перебіг обрядодійства, весільні пісні, приспівки, побажання, танці. *Перед весіллям* Знайомство молоді, розваги (вулиця, досвітки, вечорниці, колодка, клуб). Вивідування попередньої згоди молодої та її родини на шлюб (запити, розвідки, умовини, попіти). Сватання – зустріч посланців молодого з молодою та її батьками для отримання згоди на шлюб (змовини, згоди, старости, рушники, слово, могорич). Оглядини – ознайомлення з господарством, житлом майбутніх сватів (обзорини, печоглядини). Заручини – остаточне закріплення згоди на шлюб й оголошення дівчини і хлопця нареченими (обручіни, запоїни, руковини, рукодаїни). Весілля сирітське, вдівецьке, приймацьке.

Приготування до весілля.

Запрошення на весілля (запросини, спросини).

Випікання короваю (короваї, калачини).

Прощальний молодіжний вечір напередодні шлюбу (дівич-вечір, дружки, збірня): приготування вінків (вінкоплетини, вінки), прибирання гільця (гільце, деревце, вільце), посад молодих, перепій молодих, розплітання

коси молодій (розплітник, розплітки, косиці), вбирання вінка молодій, обмін подарунками між молодими (чоботи, рушники).

Весільний день.

Розплітання коси і вбирання вінка молодій, одягання молодої.

Виряджання молодих до шлюбу у церкву, церковний шлюб (вінчання), молодих зустрічають після шлюбу.

Весільний поїзд молодого по молоду: приготування учасників поїзда. Викуп за молоду на дорозі (перейма), біля хати (брама, ворітне), у хаті (викуп місця біля молодої).

Посад молодих. Покривання голови молодої (завивання). Розподіл короваю.

Післявесільні.

Виряджання молодої до дому чоловіка. Зустріч молодих у хаті молодого, обдаровування молодят (перепій, пропій, спомагання). Шлюбна ніч молодих (комора), оголошення дівочтва.

Почергові гостини у весільних чинів (перезівки, бенкат).

Вшанування батьків, які поодружували всіх дітей (одклінщини, вінки).

Похорон, поминання: вірування про смерть, передчуття смерті, душу, загробне життя, мерців, померлих родичів; господарські охоронні заходи під час похорону. *Перед похороном:* сповіщення про смерть, приготування покійника, жалоба за померлим, цілонічні чування біля покійника (обрядові ігри біля мерця).

Похорон: прощання небіжчика з оселею, рідними; охорона від смерті членів родини, худоби, збіжжя; обдаровування учасників похорону; похоронвесілля дівчини, парубка, дитини; похорон самогубців, відьом, упирів. Похоронні голосіння (йойкання, туги), похоронні пісні, інструментальна музика (трембіта, дзвони, інструментальна капела).

Після похорону: поминальний обід (обід, комашня, мерлини), поминання душ померлих (дев'ятини, сороковини, роковини, на Великодні свята, Провідну неділю, Зелені свята та ін.).

Оказіонально-обрядовий фольклор:

Замовляння (заклинання, заговори, примовки, молитви) *лікувальні:* від переляку, кровотечі, зубного болю, пропасниці, наливів, «вроків»; *любовні:* на красу, приворожити, відвернути хлопця чи дівчину; *господарсько-побутові:* на добрий врожай, приплід худоби, від стихійних лих; на початок і по закінченні різної роботи, на новий день, коли вирушають в дорогу, йдуть до сну; *пов'язані з громадським життям:* від ворогів, наклепу, несправедливого суду; шкідливі, злі замовляння, прокляття.

Обрядово-магічні дії, предмети, час і умови виконання, носії традиції.

Релігійно-світоглядний фольклор: міфологічно-світогляді, християнсько-релігійні (про Ісуса Христа (мандрівки по землі, страсті Христові), апостолів, святих, про Богородицю (сон, ходіння Богородиці); про чудотворні ікони, святі місця, криниці, чуда; про кінець світу, Страшний Суд, потоп; про пекло; про марноту земного життя, про грішну душу, правду і

неправду (легенди, духовні пісні); про міфічні істоти: велетнів, богатирів, зміїв, песиголовців, морських людей (легенди, казки); про демонічні істоти і сили: чорт, упир, смерть; природні духи (польовик, лісовик, водяник, русалка, мавка); господарсько-домові, хатні духи (домовик, хованець, пасічник, інклюз, злидні); люди з надприродними можливостями (відьма, чарівник, хмарник, майстри-будівельники, вовкулака), демонологічні оповідання.

Історичний фольклор: (твори про історичні, політичні події та особи далекого й недавнього минулого: пісні, перекази, оповідання, прислів'я і приказки, анекдоти) про боротьбу українців з турецько-татарськими нападниками, польськими та московськими поневолювачами (козацькі, гайдамацькі, опришківські пісні, перекази); про антикріпосницькі рухи, скасування панщини (пісні, перекази); про першу світову війну; про національно-визвольні змагання українців ХХ ст.: боротьбу січових стрільців (стрілецькі пісні, спогади), про московсько-більшовицьку та польську окупацію України: насильна колективізація, репресії, голодомор, пацифікація; про український рух опору міжвоєнної доби: боротьба під проводом ОУН, захист Карпатської України (пісні, перекази, спогади); про другу світову війну; німецьку, совіцьку окупацію (воєнні пісні, перекази, спогади); про збройну боротьбу Української повстанської армії в роки війни і повоєнний час: підпільна діяльність, арешти, катування, висилання в Сибір, перебування в таборах (повстанські, тюремні пісні, перекази, спогади); про політичну ситуацію сучасної України, політичні події, діячів (пісні, анекдоти); про походження назви населеного пункту, його частин (кутків, вулиць, присілків, слобід), річок, лісів, гір (легенди, перекази).

Побутовий фольклор: твори про побут, взаємини різних верств народу, соціальних груп, різних народів; про родинне життя і взаємини: суспільно-побутові та родинно-побутові пісні, балади, перекази, оповідання, анекдоти, прислів'я і приказки, казки; *суспільний побут*: про чумаків (чумацькі пісні); про рекрутів, солдатів, жовнірів (рекрутські пісні); про панщину, кріпацьку недолю (кріпацькі пісні, перекази); про бурлакування, наймиткування (наймицькі пісні, спогади); про заробітчанство, трудову еміграцію (заробітчанські пісні, спогади); про панів, бідних і багатих (казки, анекдоти); про представників різних професій: лікар, вчитель, міліціонер («участковий», «гаїшник»), голова колгоспу, військовий та ін. (анекдоти, спогади); про різні народи: москаль, поляк, німець, циган, жид, маляр та ін. (анекдоти, спогади); *родинний побут, зокрема про кохання*: зустрічі, вірна любов, любовщі, щасливе одруження; про незгоди у коханні: перешкоди закоханим (батьки на перешкоді, вороги, обмови, нелюб, розлучниця), ревності, зрада; розлука; зведення дівчини, неслава; смерть закоханих, зрадженої дівчини (убивство, самовбивство) (любовні пісні, балади); *про родинне життя після шлюбу* (щасливе, нещасливе), про жіночу недолю: важке життя невістки в домі злої свекрухи, гірке заміжжя з нелюбом, п'яницею, ревнивцем (пісні, балади); про взаємини зятя і тещі (анекдоти); про взаємини дітей і батьків: невдячні діти;

про взаємини братів і сестер; про вдовину долю; про сирітство (сирітські пісні).

Дитячий фольклор: пісеньки, приспівки (також календарно-обрядові: зимові, весняні); лічилки, дражнилки (прозивалки); ігри; *фольклор для дітей:* колискові пісні (колисанки), забавлянки (пестушки, утішки), скоромовки, безконечники; загадки, вірші; казки (про тварин).

Сюжетно-тематичний польовий питальник «гаївки»

(фрагмент за: *Мишанич Михайло*. Гаївки: Сюжетно-тематичний питальник.

Львів, 1996. 16 с.)

1. Чи були (і чи є ще тепер) у вашому селі такі молодіжні забави зі співами, що відбувалися на Великдень коло церкви – гаївками їх називають?

2. Чи вони називалися у вас «гаївки», чи якимось інакше: «ягілки», «магілки», «веснянки», «галі».

3. А як про них казали: співати гаївки чи бавити гаївки, а може водити, кликати гаївки, чи якимось інакше?

4. А хто мав право бавити гаївки: тільки дівчата, або дівчата разом з хлопцями, або і молодь і жонаті – всі хто хотів?

5. А чи мали групи хлопців або дітей в той час свої окремі, інакші ніж у дівчат, забави?

6. Чи була така гаївка, що нею належалося починати, чи починали якою-небудь?

7. Чи і решту гаївок співали у певному, встановленому порядку одну за другою, чи як випадє?

8. А чи була така гаївка, що нею належалося закінчувати усі великодні забави?

9. А чи бувало, що молодь співала собі гаївки до Великодня?

10. А коли починали бавити гаївки – в неділю одразу після обіду, чи аж увечері? Як довго бавили того дня?

11. Чи бавили ще гаївки в понеділок, вівторок, або інші наступні дні?

12. А окрім як коло церкви, чи співали їх ще десь в інших місцях: на цвинтарі, десь за селом на вигоні, при гостині в хаті?

Примітки:

А. Текст фольклорного твору записується без фонетичних, лексичних та синтаксичних змін. Втручання в текст зі сторони записувачів заборонено.

Б. Бажано подати опис обставин, у яких виконувався (або традиційно виконується, за словами виконавця) твір.

10. **Перелік інформантів** із вказівкою сторінок, на яких викладено їх репертуар.

11. **Перелік зафіксованих творів** за жанровою приналежністю із вказівкою сторінок, на яких вони записані.

12. **Зведену таблицю** записів, зроблених впродовж усього часу проходження фольклорної практики

№ п/п	Прізвище	Календарні обрядові пісні	Родинні обрядові пісні	Прислів'я	Загадки	Казки	Легенди
1	Іванюк	3	1	-	-	1	2
2	Козак	-	-	6	10	-	-
3							

13. **Висновки** мають включати матеріали:

13.1. Які фольклорні жанри продуктивні, а які – ні на досліджуваній території (у локусі проведення фольклорної практики); довести матеріалами практики та висловлюваннями тих, від кого проводилися записи.

13.2. Чи збереглися у досліджуваній території традиційні обряди (календарні, родинні) та супроводжуючий фольклор. Форма їх побутування (автентична, ігрова);

13.3. Як побутує на досліджуваних теренах казка, охарактеризувати основні форми її трансмісії.

13.4. Охарактеризувати способи побутування та трансмісії неказкової прози, основні тематичні групи легенд, переказів, усних оповідань, бувальщин. Відзначити місцеві мотиви та персонажі.

13.5. Чи побутують у досліджуваному локусі історичні пісні. Які та чому збереглися. Хто їх виконує. Як вони пов'язані з місцевою/регіональною історією.

13.6. Ким, коли і як виконуються паремії. Паремії яких жанрів та тематичних груп поширені і в яких вікових групах.

13.7. Коли, ким і які народні ліричні пісні виконуються. Чи виконує їх молодь. Наскільки поширені пісні літературного походження.

13.8. У яких ситуаціях, ким і коли виконуються коломийки.

13.9. Наскільки поширені постфольклорні явища. Які тематичні групи анекдоту поширені. Як транслюються.

13.10. Люди яких вікових категорій є основними носіями фольклорної традиції та постфольклорного репертуару;

13.11. Які форми фольклорної трансмісії фольклорного матеріалу характерні для досліджуваної території;

13.12. Який вплив мають книжки, шкільні програми, засоби масової інформації та аудіо-візуальні засоби трансмісії фольклору на характер

формування та трансмісії фольклорного репертуару у даній місцевості; охарактеризувати характер впливу та навести приклади із посиланням на інформацію носіїв та конкретні записи;

13.13. Чи спостерігається взаємна рецепція фольклорного репертуару або окремих елементів поетики у місцях спільного проживання представників різних етносів. Охарактеризувати способи рецепції та навести конкретні приклади.

Додаток до звіту – аудіо або відео.

Список рекомендованої літератури

1. Азьомов В. Духовна архетипна система етнонаціонального у викладанні української літератури в загальноосвітній школі. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 4. С. 31-37.

2. Амерханян С. Інтегрування на уроках літератури. Прислів'я та приказки. Народне уявлення про довкілля та моральні норми українського народу. *Дивослово*. 2012. № 11. С. 5-8.

3. Атрошенко Г. Ручка О. Постать Івана Сірка: метаморфоза образу та метаморфози його інтерпретації в героїчному епосі Нижньої Наддніпрянщини. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 23. Ужгород : Ужгородський нац. унів-т, 2018. С. 24-26.

4. Баденко Н. Трагічний і героїчний пафос козацьких пісень. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2014. № 33. С. 25-28.

5. Братко В. Особливості вивчення календарно-обрядових пісень на уроках української літератури у культурологічному контексті (6 клас). *Українська мова і література в школі*. 2014. № 5. С. 30-35.

6. Братко В. Художнє відображення дійсності в козацьких і чумацьких піснях (7-й клас). *Українська мова і література в школі*. 2014. № 7. С. 32-36.

7. Бріцина О. Текстологічні аспекти методики фіксації народної прози. *Українська усна традиційна проза: питання текстології та виконавства*. К., 2006. С. 146-180.

8. Буличева В., Вівчарик Н. Гаївки в системі весняної обрядової пісенності села Підлісся. *Молодий вчений*. №11 (51) листопад 2017. С. 185-188. Режим доступу: file:///C:/Users/ifcem/Downloads/molv_2017_11_47.pdf

9. Верхол Н. Українська фольклористика в Галичині кінця XVIII - поч. XIX ст. *Дукля*. 2004. № 3. С. 65-69.

10. Вівчарик Н., Залевська О., Процюк Л. Фольклорна практика: Методичні рекомендації. Івано-Франківськ : Територія друку, 2020. 36 с.

11. Вовчак А., Довгалюк І. Документування фольклорної традиції. Засади організації і проведення польового фольклористичного дослідження, транскрибування й архівування зібраного фольклорного матеріалу:

Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету (спеціальність 035 – Філологія, спеціалізація 035.01 – Українська мова та література; спеціальність 014 – Середня освіта, спеціалізація 014.01 – Українська мова та література) / Видання четверте, доповнене. Львів, 2021. 67 с. Режим доступу: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/Vovchak_A_Dovhaliuk_I_Dokumentuvannia_folklornoj_tradytsii_Metodychni_rekomendatsii_03501_Lviv_2021_ver20210712.pdf

12. Вовчак А. На шляху до створення архіву українського фольклору. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. Л., 2009. Вип. 47. С. 149-154.

13. Воропай О. Звичаї нашого народу / Етнографічний нарис. Режим доступу: <https://iknigi.net/avtor-oleksa-voropay/96642-zvichayi-nashogo-narodu-oleksa-voropay/read/page-1.html>

14. Денисюк І. Релікти лицарсько-дружинної та билинної поезії (знахідки у фольклорі волинсько-поліського ареалу). *Слово і час*. 2003. № 1. С. 22-28.

15. Гарасим Я. Нариси до історії української фольклористики: Навч. посіб. К.: Знання, 2009. 301 с.

16. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору: Монографія. Львів : НВФ «Українські технології», 2010. 376 с.

17. Гарасим Я. Михайло Грушевський як історик українського фольклору. *Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. № 2 (34). С. 33-36.

18. Головецька Н. Русальні та купальні пісні. Розробка уроків. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2007. № 1. С. 31-33.

19. Глушко М. Методика польового етнографічного дослідження: Навчальний посібник. Л., 2008. 288 с.

20. Давидюк В. Вибрані лекції з українського фольклору (в авторському дискурсі). Луцьк : ПДВ Твердиня, 2014. 448 с.

21. Данилюк-Терещук Т. Інтерпретація фольклорного образу русалки в українській прозі першої половини ХІХ ст. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство*. 2016. № 1. С. 110-117. Режим доступу: file:///C:/Users/ifcem/Downloads/Nvvnufl1_2016_1_24.pdf

22. Жеплинський Б., Ковальчук Д. Українські кобзарі, бандуристи, лірники. Енциклопедичний довідник. Львів: Галицька видавнича спілка, 2011. 316 с.

23. Жовталюк О. В одному щасливому дитинстві... Урок узагальнення та систематизації знань, умінь і навичок з теми «Літературна казка». *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах*. 2010. № 3. С. 16-20.

24. Жупанин С. Верховиночка. Література рідного краю: Навч. посібник: У 2-х книгах. К. : Рута, 2003. Кн. 1. Кн. 2. Зібарова Л. «Пісня – душа народу». Захист проекту. *Українська мова та література*. 2018. № 15-16. С. 26-32

25. Івановська О. Український фольклор: підручник. Видання 2-е: доповнене і перероблене. Підручник. К. : ВПЦ «Київський університет», 2019. 410 с.

26. Івановська О. Фольклорний ресурс національної культури як ідеологічна платформа прямостояння українців у війні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. № 2 (34). С. 54-58.

27. Качак Т. Дитячий фольклор як сегмент усної народної творчості. *Українська література для дітей та юнацтва*. К. : ВЦ «Академія», 2016. С. 26-51.

28. Кириленко Н. Формування особистості учнів середніх класів засобами українського фольклору. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2009. № 7-8. С. 31-33.

29. Кирчів Р. Історія української фольклористики. Т. 1. Преромантична і романтична фольклористика. Л. : Інститут народознавства НАН України, 2017. 524 с.

30. Козловський В. Поетика трагічного в українській народній баладі. *Народознавчі зошити*. 2015. № . С. 623-631. Режим доступу: file:///C:/Users/ifcem/Downloads/NaZo_2015_3_9.pdf

31. Коваль В. Із досвіду проведення фольклорних експедицій. *Музичний фольклор в системі навчання та виховання молоді*. Тернопіль, 2000. С. 85-89.

32. Лаврук М. Гуцули Українських Карпат (етнографічне дослідження): Монографія. Л. : Вид. центр імені Івана Франка, 2005. 288 с.

33. Лановик М., Лановик З. Українська усна народна творчість: Підручник. К. : Знання-Прес, 2006. 591 с.

34. Логвіненко Н. Фольклористика в системі літературної освіти старшокласників. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2008. № 12. С. 22-24.

35. Наумовська О. «Мене ваші і шаблі й піки не візьмуть, позагинаються!»: концепт ПЕРЕМОГА в українській чарівній казці. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. Випуск 2(34). С. 92-96.

36. Наумовська О. «Міфологічна тріада «життя → смерть → безсмертя» у народній прозі». Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.01.07 – фольклористика. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: ФОП Гузік О. М., 2021. 42 с.

37. Наумовська О. У пошуках безсмертя: шлях міфічного й казкового героя (вертикальна площина). *Окриленість словом. Збірник наукових праць на пошану професора Степана Хороба / Відп. ред. Роман Піхманець*. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. С. 648-655.

38. Рибак Ю. Народновокальна творчість Середнього Полісся (розширений питальник): Методичні рекомендації для студентів кафедри музичного фольклору: Вид. 2-ге, доп. Рівне, РДГУ, 2010. 26 с.

39. Романич Н. Казка «Про правду і кривду». Тематика народних казок, їх різновиди. Побудова казки. Народні уявлення про добро і зло у казці. Фантастичне і реальне, красиве і потворне. *Українська література, 5 клас. Українська мова й література в школах України*. 2015. № 3. С. 37-38.

40. Руснак І. Український фольклор: навч. посіб. К. : ВЦ «Академія», 2010. 304 с.

41. Семенов О., Базиль Л., Дятленко Т. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посіб. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2011. 490 с.

42. Серебрякова О. Шлюбні ворожіння в календарній обрядовості українців. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2022. 248 с

43. Сидоренко Ю. Аналіз образів-персонажів міфологічного походження в процесі вивчення літературного твору в школі (9-11 класи). *Українська мова й література в школах України*. 2019. № 6. С. 37-40.

44. Фольклористична експедиційна практика (Львівський національний університет імені Івана Франка) / Укл. Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк. Л., 2010. Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/kafedra_folklore/ekspedycja_prohrama.ht

45. Філоненко С. Усна народна творчість. Навч. посібн. К. : Центр учбової літератури, 2008. 416 с.

46. Фольклористика: Програма та методичні рекомендації до проведення фольклорної практики студентів філологічного факультету / Уклали Лідія Дунаєвська, Леонід Шурко. К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2000. 40 с.

47. Українська фольклористика: Словник-довідник / Укладання і загальна редакція Михайла Чорнопиского. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 448 с.

48. Харчишин О. «Батько наш – Бандера»: передумови виникнення та феномен популярності пісні. *Народознавчі зошити*. 2022. № 1 (163). С. 243-251.

49. Яременко Н. Народознавчі елементи як засіб формування національної самосвідомості учнів на уроках української літератури. *Рідна школа*. 2006. № 10. С. 30-32.

Інформаційні ресурси:

Educational Era <https://www.ed-era.com/>

Prometheus <https://prometheus.org.ua/>

Diasporiana.org.ua.

Електр.

бібл.

Фольклор.

<https://diasporiana.org.ua/category/folklor/>

Електронна навчальна бібліотека української фольклористики.

<http://labs.lnu.edu.ua/folklore-studies/proekty/elektronna-navchalna-biblioteka-ukrajinskoji-folklorystyky/>

Фольклорні електронні архіви:

- [Електронний архів українського фольклору](#)
- [Звукові записи українського фольклору / Ukrainian Folklore Sound Recordings. Natalie Kononenko, Kule Chair in Ukrainian Ethnography, University of Alberta](#)
- [Zbiory Fonograficzne \(dawne Archiwum Fonograficzne im. M. Sobieskiego\). Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk](#)
- [Phonogrammarchiv. Österreichische Akademie der Wissenschaften](#)

- [WebFolk Bulgaria – Мултимедийна база данни за болгарска фолклорна музика](#)

Популярні архівні ресурси:

- [НАШЕ – тексти пісень \(лірика\) українських виконавців, народні пісні, ноти, записи у форматі mp3](#)
- [Українські пісні – українські народні та авторські пісні, тексти та акорди пісень](#)

Електронні бібліотеки

- [Культура України – електронна бібліотека](#)
- [Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України](#)
- [Електронна навчальна бібліотека української фольклористики](#)

Видання

- [Етномузика – Науковий щорічник. Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології. Львівська державна музична академія імені Миколи Лисенка. Львів](#)
- [Література. Фольклор. Проблеми поетики – Науковий збірник. Інститут філології. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ](#)
- [Матеріали до української етнології – Науковий щорічник. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України. Київ](#)
- [Міфологія і фольклор – Загальноукраїнський науково-освітній журнал. Львів](#)
- [Народна творчість та етнологія – Науковий журнал. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України. Київ](#)
- [Народознавчі зошити – Науковий двомісячник Інституту народознавства НАН України. Львів](#)
- [Слов'янський світ – Науковий щорічник. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України. Київ](#)

1.2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДІАЛЕКТОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

(II курс, 4-й семестр, денна і заочна форми навчання)

Згідно з навчальними планами спеціальностей «035 Філологія 035.01 Українська мова і література», «014 Середня освіта 014.01 Українська мова і література» вивчення курсу «Українська діалектологія» на філологічних

факультетах університетів завершується двотижневою навчальною діалектологічною практикою.

Завдання діалектологічної практики – ознайомити студентів із живим говірковим мовленням, навчити їх збирати відповідні діалектні матеріали, систематизувати, класифікувати і лінгвістично інтерпретувати їх. Під час практики студенти мають змогу наочно пересвідчитися у діалектній здиференційованості української мови, навчаться виявляти спільне й відмінне у фонетиці, лексиці й граматиці досліджуваної говірки та літературної мови. Це розширить і поглибить знання студентів з української діалектології. Сформовані під час практики вміння і навички слухати, цілеспрямовано відбирати й науково пояснювати ті чи інші явища діалектного мовлення стануть у нагоді майбутнім філологам та учителям української мови. Говірка має сильний вплив на усне й писемне мовлення школярів, тому, щоб навчити дітей літературної мови, розвивати їх усне й писемне мовлення, виховувати в них культуру спілкування, учитель повинен детально знати місцеві діалектні особливості, які відбиваються на мовленні його вихованців, уміти розбиратися в тих процесах, які характеризують взаємодію діалекту і літературної мови.

Навчальна програма з діалектологічної практики побудована так, щоб на основі її виконання студенти мали цілісне уявлення про системність обстежуваної говірки на всіх її структурних рівнях. Для цього треба на основі аналізу записаних зв'язних текстів та дібраних відповідей на питання програми виявити основні фонетичні, морфологічні, синтаксичні й лексичні особливості говірки.

В останні роки у зв'язку із запровадженням обов'язкової середньої освіти, розширенням середньої спеціальної і вищої освіти, високим науково-технічним розвитком сільського господарства, сталим культурним середовищем (преса, література, радіо, телебачення, науково-технічна інформація, засоби пропаганди й агітації тощо) спостерігаються активні процеси олітературнення діалектного мовлення широких мас населення, передусім школярів. Уміння розбиратися в цих процесах допоможуть майбутнім учителям удосконалити систему роботи, спрямовану на усунення помилок у мовленні учнів, зумовлених впливом говірки. Програма містить ще такий розділ, як «Спостереження над усним і писемним мовленням учнів місцевих шкіл».

Одним із важливих завдань перебудови вищої школи, здійснюваної згідно із Законом «Про вищу освіту» повинна стати участь студентів у реальних наукових розробках. Для студентів-філологів молодших курсів одним із видів такої роботи може бути збирання і оформлення діалектних

матеріалів. В умовах перебудови вищої школи перед діалектологічною практикою вже недостатньо ставити лише суто навчальну мету. Студентські діалектологічні експедиції повинні брати якнайактивнішу участь у збиранні й оформленні матеріалів до регіональних і загальних діалектних словників, атласів.

Характер програми діалектологічної практики для студентів університетів на найближче десятиріччя зумовлений у значній мірі науковими інтересами. У країні триває робота над створенням «Лексичного атласу української мови». Тому важливим і відповідальним завданням студентських діалектологічних експедицій на найближчі роки стане збирання і оформлення матеріалів до цього словника за спеціальним питальником.

Отже, діалектологічна практика покликана розв'язати такі взаємопов'язані завдання:

навчальні – поглибити й розширити знання з української діалектології;

наукові – виробити навички науково-дослідної роботи у процесі збирання й вивчення українського діалектного мовлення, взаємодії діалектів і літературної мови;

виховні – виховувати в студентів любов до рідного краю, до мови, звичаїв, обрядів свого народу, культуру спілкування з різними верствами населення, повагу й шану до людей старшого і похилого віку;

професійні – сформувати в студентів навички виявлення впливу діалектного оточення на усне й писемне мовлення школярів та ознайомити їх з особливостями вивчення мови в умовах місцевих діалектів;

прагматичні – зібрати науково достовірні матеріали для подальших діалектологічних студій.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ

Організація практики включає такі етапи, як підготовка, безпосереднє проведення і підсумки практики.

Підготовка до проходження практики розпочинається ще під час вивчення української діалектології на лекційних і практичних заняттях в аудиторних умовах, де студенти знайомляться з фонетикою, граматикою, лексикою українського діалектного мовлення, з основними мовно-територіальними утвореннями, їх ареалами та головними особливостями, з методами збирання та дослідження діалектних матеріалів. На практичних заняттях студенти засвоюють фонетичну транскрипцію, слухають магнітофонні чи диктофонні записи говіркового мовлення, оволодівають навиками їх зчитування і транскрибування, аналізують фонетичні, граматичні та лексичні відмінності, знайомляться з оформленими матеріалами попередніх експедицій. У цей же період необхідно ознайомити студентів із метою, завданнями та програмою майбутньої діалектологічної практики.

Місце проведення практики заздалегідь визначає кафедра, виходячи з потреб діалектології в тих чи інших матеріалах, координуючи цю роботу з секцією діалектології й ономастики Інституту української мови НАН України.

Безпосередньо перед виїздом на практику проводяться спеціальні заняття, на яких студентам доводяться конкретні завдання на час практики. На цих заняттях студенти повторюють фонетичні, лексичні і граматичні особливості діалекту, до якого належить говірка, обрана для обстеження, детально вивчають розділи питальників, які вони повинні опрацювати, уточнюють робочий варіант транскрипції, знайомляться із змістом і формою звітності за практику.

На час практики кафедра разом із деканатом формує робочі групи (експедиції), які повинні включати не більше 12-15 студентів, кожна з яких очолює викладач.

Прибувши на місце практики, перші два дні студенти під керівництвом викладача наслуховують місцеве мовлення, відзначаючи діалектні відмінності й класифікуючи їх, роблять пробні записи зв'язних текстів, вправляються у транскрибуванні.

Наступні вісім днів студенти збирають за відповідними питальниками потрібні матеріали, перевіряють, уточнюють і оформляють їх, розносять на картки встановленого зразка, записують зв'язні тексти, аналізують їх

особливості, знайомляться з усним і писемним мовленням місцевої школи, впливом на їх мовлення говірки тощо. Для оперативності й зручності щоденні конкретні завдання даються на двох студентів-практикантів, які в однаковій мірі відповідають за якість зібраного матеріалу та його оформлення. Для кожної пари студентів щоденно призначається час для перевірки зібраних матеріалів керівником практики.

Два останні дні відводяться на підведення підсумків та захист матеріалів практики.

У цей час на заключних загальногрупових заняттях розглядаються такі питання: 1) фонетичні; 2) морфологічні; 3) синтаксичні; 4) лексичні особливості говірки; 5) процес олітературнення місцевого мовлення; 6) найтиповіші помилки в усному й писемному мовленні учнів, зумовлені впливом говірки.

На основі цих занять складається колективний опис говірки за таким орієнтовним планом:

- 1) історична та суспільно-економічна характеристика населеного пункту;
- 2) фонетична система говірки;
- 3) граматики говірки;
- 4) характеристика словникового складу говірки;
- 5) місце обстеженої говірки в системі мовно-територіальних утворень української мови.

На захист діалектологічної практики кожен із студентів подає:

- 1) 8-10 сторінок затранскрибованих зв'язних текстів із повною їх паспортизацією;
- 2) зошит із відповідями на доручені йому питання питальника і комплект карток, на які рознесені зібрані матеріали (300-350 карток), а всі разом – колективний опис говірки на всіх її структурних рівнях, виконаний під керівництвом викладача.

Під час захисту матеріалів практики студенти повинні оволодіти навиками транскрибування говіркового мовлення, вміти визначати фонетичні, граматичні та лексичні особливості обстежуваної говірки, давати їй загальну характеристику, пояснювати будь-яке діалектне явище в зібраних матеріалах. Матеріали діалектологічної практики здаються на де вони зберігаються.

В університеті на основі зібраних матеріалів проводиться студентська наукова конференція, на якій учасники експедиції виступають з науковими доповідями і повідомленнями. На конференцію запрошуються студенти молодших курсів, майбутні практиканти.

Навчальна програма містить тематику питань для збирання матеріалів з лексики, яка у сконденсованому і скороченому варіанті відображає всі розділи програми для збирання матеріалів до «Лексичного атласу української мови». Студентські експедиції повинні бути забезпечені нею в достатній мірі.

Фонетичні й граматичні діалектні явища виявляються на основі записаних зв'язних текстів та зібраних для «Лексичного атласу української мови» матеріалів.

Питальники з фонетики, морфології й синтаксису, що містять часто вживані в говірковому мовленні слова та словосполучення й речення з контрольними словами (словоформами) до кожного з питань програми, допоможуть студентам-практикантам оперативно зібрати доброякісні матеріали. Вони одночасно можуть послужити орієнтовною схемою характеристики говірки на всіх структурних рівнях.

ЛЕКСИКА

1. Сільськогосподарські культури

Пашня. Пшениця, жито, ячмінь, овес, просо, гречка та різні їх сорти. Грибкові захворювання злакових. Соняшник, кукурудза та різні їх сорти. Різні види квасолі. Горох. Сочевиця. Різні сорти буряка, капусти, картоплі. Редька. Морква. Ріпа. Бруква. Різні сорти цибулі. Часник. Огірок. Помідор. Баклажан. Кавун. Гарбуз. Овочі (загальна назва). Коноплі, льон. Кмин. Хрін. Тютюн, його сорти. Конюшина, різні її сорти. Отава.

Назви яких ще сільськогосподарських культур у вас побутують?

2. Сільськогосподарські знаряддя

Плуг та його частини. Істик. Борона та її частини. Коток. Сівалка. Сапа, лопата, їх частини. Віла, граблі, їх частини, різні за призначенням. Серп. Коса, її частини. Грабки. Брусок для гостріння коси. Бабка (коваделко, на якому клепають косу). Вузька дощечка для гостріння коси. Машина, яка жне хлібні рослини. Ціп і його частини. Машина для обмолочування зернових сільськогосподарських культур. Обмолочування зернових. Віялка. Решето. Поливальниця. Січкаря.

Назви яких ще сільськогосподарських знарядь ви знаєте?

3. Рільництво та городництво

Обробляти землю плугом, сохою (орати). Веснувати. Рілля. Орач. Орати землю на зяб. Земля, виорана на зиму під весняну сівбу. Цілина. Грядка. Город. Квітник. Борозна. Скиба. Волочити. Сіяч. Місце, пропущене

при сiянні вручну. Висаджувати картоплю. Висадок. Парник. Осимина. Квітує, викидає цвіт. Ярина. Колоситися. Зав'язь. Сапати. Підгортати. Косовиця, Жнива. Урожай (загальна назва). Жнець. Косар, Покіс. Пропуск при косінні. В'язальник. Перевесло. Кладка з 15 снопів, з 30 снопів. Розгорнутий і поставлений колосками вниз сніп на невеликій кладці снопів. Міцний кілок, на якому сушать сіно. Возовиця. Скирта. Стіг (яка різниця у значенні?). Молотьба. Чоловік, що молотить. Тік, гумно. Зерно. Суржик. Полова, послід, трина (різниця у значенні). Околот. Збирати врожай картоплі. Кагат. Стерня. Поле, по якому скошили пшеницю, ячмінь, овес, просо, гречку, кукурудзу, на якому зібрали соняшник, картоплю, горох, капусту, льон тощо. Баштан. Солома пшенична, житня, ячмінна, вівсяна тощо. Час і процес збирання сіна. Щепа, щепити.

Які лексеми ви ще зафіксували, пов'язані з рільництвом та городництвом?

4. Тваринництво

Велика рогата худоба (загальна назва). Худобина. Черета. Пастух, підпасок. Місце відпочинку худоби на випасі. Бугай. Бичок. Корова, назви в різний час її розвитку. Відлучити. Гедзь, гедзатися. Свиноматка. Порося. Вівця. Баран. Ягня. Чабан. Кінь. Кобила. Лоша. Коні різної масті (карий, гнідий тощо). Металева щітка для чищення коней. Коза. Цап. Кріль. Крільчиха. Вагітна корова, свиня, вівця, кобила, кішка. Народити теля, поросля, ягня, лоша, щеня, котенят. Місце, де випасають худобу. Собака (загальна назва). Цуценя. Гавкати. Скажений. Кіт. Кішка. Котеня. Муркотати. Когут. Курка. Квочка. Курчата. Кукурікати. Кудкудакати. Курій. Гусак. Гуска. Гусеня. Гегати. Качка. Каченя. Качур. Індик. Індичка. Загальна назва для свійських птахів. Клювати (їсти). Вигуки, якими кличуть і відганяють корів, бичків, телят, ягнят, коней, кіз, корів, собак, гусей, качок, курей, індиків.

Які ще лексеми ви зафіксували?

5. Бджільництво

Пасіка. Пасічник. Вулик, різні його види та частини. Сім'я бджіл (рій). Бджола, різні сорти бджіл. Узятюк. Перга. Нектар. Мед. Шлюбний політ матки. Бджолиний розплід у стадії личинок. Роїння. Вощина. Віск. Прополіс. Сітка, яка одягається на голову для захисту обличчя від укусів бджіл. Приміщення для зимівлі бджіл.

Які ще назви, дії, пов'язані з бджільництвом, ви знаєте?

6. Рибальство

Рибалка. Короп, різні його сорти. Лящ. В'язь. Краснопірка. Щука. Окунь. Йорж. Судак. В'юн. Вугор. Головень. Верховодка. Піскар. Плітка. Ялець. Плавець риби. Зябра. Луска на шкірі. Нерест. Мальок. Рибальське приладдя. Невід. Матня. Волок. Верша. Ятір. Сак. Вудка та її частини. Наживка. Наживляти, прикріплювати принаду на гачок для ловіння риби. Клювати. Блешня. Глиця. Вічко плетеної частини рибальської снасті.

Запишіть ще назви, пов'язані з рибальством.

7. Транспорт і комунікації

Стежка. Шосе. Закрут, заворот. Роздоріжжя. Віз, різні види возів та частини воза. Колесо, його частини. Коломазь, мазь для коліс з дьогтю і смоли. Мазниця (посудина). Гальмувати. Сани, різні види саней, частини саней. Збруя (загальна назва), з чого вона складається. Батіг. Нагай. Рубель. Міцний довгий мотуз, яким ув'язують рубель на возі при перевезенні снопів. Візник. Поганяти (коней, волів). Вигуки, якими повертають запряжених коней, волів, зупиняють запряжених коней, волів. Спрягатися. Супружник. Вершник. Сідло. Стремено. Риссю. Галопом. Вплав. Човен, різні його види, частини. Кладка. Весло, його частини. Велосипед. Мотоцикл. Ковзани. Пішохід. Пішки. Навпростець. Бігом. Юзом, волоком (тягнути щось по землі). Тікати. Палиця (загальна назва). Мандрувати.

Які ще лексеми на позначення різних видів транспорту і засобів комунікації вами зафіксовані?

8. Будівництво

Господарство (загальна назва). Подвір'я. Задвірок. Мешкати. Хата. Стара нужденна селянська хата. Будувати хату. Закладина. Частини, з яких складається хата: підвалина, платва тощо. Покрівельник. Різні покрівлі хати: солом'яна, дранка тощо. Причілок. Долівка. Підлога. Стеля в хаті (дощана, мазана). Сволон. Жердка. Вікно, його частини. Шибка. Замазка. Призьба. Ганок. Сходи. Сіни. Горище. Кімната (загальна назва). Світлиця. Кухня. Літня кухня. (Які ще кімнати є?). Комора. Землянка. Піч та її частини. Духовка. Лежанка, Піддувало. Димар. Кагла. Засувка для перекидання димоходу. Паливо (загальна назва). Попіл. Вогнище. Жар. Сажа. Чад. Сажотрус. Ожіль. Рогач, його частини. Коцюба. Стодола. Хлів. Повітка. Конюшня. Кошара. Свинарник. Курник. Прибудова до основної будівлі. Оборіг. Сіновал. Дровітня. Підвал. Погріб. Льох. Цямриння. Журавель, його частини. Жолоб. Ворота. Хвіртка. Огорожа. Різні види огорожі. Перелаз. Засув. Закрутка. Клямка. Крючок. Колодка. Драбина. Щабель. Пожарище.

Пожежа. Гравій. Носилки. Саман. Заміс глини. Цегла, її різновиди. Кельня. Штукатурка. Вапно. Біла глина для побілки. Щітка для біління стін. Побілка. Фарба.

Чи виявили ви ще якісь лексеми, пов'язані з будівництвом?

9. Меблі та інші хатні речі

Стілець (домашнього і фабричного виготовлення). Табурет. Ослін. Лава. Шухляда. Ліжко та його частини. Мисник. Полиця. Скриня. Чемодан. Годинник, різні його види. Дзеркало. Подушка для спання. Наволочка. Напірник. Матрац. Рядно (домоткане грубе полотнище). Одіяло, різні його види. Простиня. Рушник. Обрус. Клейонка. Занавіска. Килим (загальна назва), різні види. Колиска, її види і частини. Гойдалка. Вазон. Праник. Рубель для качання білизни. Праска. Віник, його різновиди. Сміття. Гасова лампа. Скло на гасовій лампі. Каганець. Ліхтар. Лучина. Гас. Сірник. Запальничка. Кресало. Губка.

Запишіть усі інші лексеми на означення хатніх речей.

10. Їжа, напої

Їжа (загальна назва). Сніданок. Підвечірок. Обід. Вечеря. Ситник. Закваска для тіста. Хліб. М'якушка. Скибка. Цілушка. Корж. Палянице. Книш. Бублик. Пиріг. Оладка. Налисник. Суп (загальна назва). Різні види супів. Борщ. Затірка. Лемішка. Мамалига. Галушки. Локшина. Обчищувати шкіру з картоплі старої, молоді. Лушпайка. Картопляне пюре. Каша, різні її види. Картопляники. Холодець. Печеня. Жарити. Шкварка. Домашня кров'яна ковбаса. Смалець. Жир. Олія. Ячня. Засмажка, рятувати. Пісний (про страву). Закришка. Киселиця. Сушня. Узвар. Цукерки (загальна назва), різні види. Ласощі. Різні молочні продукти. Пінка. Пожадливо й багато пити. Оселедець. Жувати, Плямкати. Ковтати. Повільно їсти. Недоїдок. Плісень. Отрута.

Які ще назви їжі вам відомі?

11. Посуд, кухонне начиння

Посуд (загальна назва). Кухоль. Кварта. Збанок, Чашка. Горня. Миска, різні види. Блюдо. Полумисок. Тарілка. Блюдце під чашку або склянку. Горщик, різні види. Баняк. Казан. Котел. Кастрюля. Покришка. Криси. Сковорода (загальна назва). Деко. Друшляк. Мідний таз. Стакан. Чарка. Келих. Пляшка (загальна назва). Бутель. Корок. Дерев'яний чіп, яким затикають барило, бочку. Банка (загальна назва). Графин. Солянка. Сільниця. Лійка. Макогін. Макітра. Копистка. Качалка. Терка. Ступка. Товкач у ступці.

Піднос. Ложка. Ополоник. Виделка. Ніж, різні види. Ганчірка. Хлібна діжа. Бляшані ночви. Обичайка, обід, сита, решета. Дійниця. Цідило. Масничка. Накривка на масничці. Ворочок, торбинка. Бочка (загальна назва), різні види. Камінь, яким прикладають кружки в діжці з квашеною капустою. Шатківниця. Цебер. Кошик (загальна назва), різні види. Коромисло. Коряк. Короб. Скриня. Коробка. Заповнений (про посуд).

Які ще назви посуду і кухонного начиння ви знаєте?

12. Одяг, взуття, прикраси

Одягатися. Одяг (загальна назва). Лахміття. Чоловіча сорочка. Жіноча полотняна сорочка. Комір. Латка. Манжет на сорочці. Білизна. Штани (загальна назва). Кальсони. Ширінька. Чоловічий костюм. Пряжка на поясі. Очкур, шнур, мотузка. Спідниця, різні її види. Плахта. Жіноче плаття. Оборка. Блузка. Каптан. Жіночий фартух. Запаска. Пілка. Свита. Сердак, сіряк. Хлястик. Фуфайка. Підкладка. Хутро. Кишеня. Петля. Пола. Кашкет. Чоловіча шапка на зиму. Капелюх (фетровий, солом'яний). Хустка, різні її види. Шарф. Бахрома. Пацьорки, Очіпок. Повивач. Пелюшка. Взуття (загальна назва), різні види взуття. Онуча. Панчохи. Шкарпетки. Сережка. Завушниця. Намисто. Перстень. Стрічка. Кісник. Запонка. Галстук. Зонтик. Гаманець.

Запишіть усі інші назви одягу, взуття і прикрас.

13. Сім'я. Спорідненість. Свояцтво

Сім'я. Прізвище. Чоловік – голова сім'ї. Хазяйка сім'ї. Немовля. Кормити дитину груддю. Близнята. Нянька. Звертання до рідного батька (тата). Пестливо-зменшувальні форми до тато, мама. Дитина. Донька. Сестра. Дівка. Брат. Побратим. Посестра. Пасинок. Падчерка. Єдиний син, дочка у сім'ї. Баба. Дід. Пестливо-зменшувальні форми до дід, баба, сестра, брат. Згрубіло-зневажливе до дід, баба. Дівчина шлюбного віку. Дівчина, що йде заміж. Парубок. Парубкувати. Рідний брат матері, батька. Дружина матиного чи батькового брата. Батькова або матирина сестра. Сваха. Жінчин брат, сестра. Чоловіків брат, сестра. Сестрина чи братова дочка, син. Син батькового чи матиного брата, сестри. Дочка батькового чи матиного брата, сестри. Синова жінка. Жінчина мати, батько. Чоловікова мати, батько. Зять, що живе в батьків своєї дружини. Рідня. Мачуха, Предки. Позашлюбна дитина – хлопчик, дівчинка.

Залишіть усі зафіксовані вами лексеми на означення спорідненості та свояцтва.

14. Анатомічні назви

Обличчя. Голова. Зневажлива назва для голови людини, обличчя. Лоб. Тім'я. Повіки. Віко. Брова. Зіниця. Вії. Скроня. Ніздря у людини. Зневажливі назви для носа людини, для зубів, для очей, для рота, для горла, для губів; фразеологізми. Щока людини. Щелепа. Рот. Ясна. Зуб (загальна назва), різні зуби. Губа. Піднебіння. Горло. Кадик, адамове яблуко. Підборіддя у людини. Борода. Потилиця. Шкіра. Зморшка. Вуса. Бакенбарди. Заплетена і закручена на голові жіноча коса. Груді, верхня передня частина тулуба людини, молочні залози жінки. Сосок. Палець. Пальці на руці людини (від великого до найменшого). Пучка. Кулак. Долоня. Здрібніло-пестливі і згрубіло-зневажливі назви для руки, для ноги людини. Плече, пахва. Стопа. Підйом. Підошва. Слід ноги. Ступінь, крок. Гомілка. М'яз. Литка. Стерно. Крижі. Суглоб. Коліно. Легені. Сечовий міхур. Нирка. Селезінка. Шлунок. Орган травлення. Живіт. Нутрощі. Пряма кишка. Дзьоб. Ніготь на пальці людини. Кіготь у тварини. Кістяк. Хребет. В'язи. Череп. Дійка. Вим'я. Копито. Ратиця. Рило. Брижа. Мозок. Кров. Жила, судина. Сухожилля. Окіст. Пліва.

Які ще анатомічні назви ви зафіксували?

15. Людина і її риси

Статура. Гладкий. Худий. Знесилений. Коренастий. Кремезний. Горбань. Людина з витрішкуватими очима. Косоокий. Сліпа людина. Далекозорий. Повнолиций. Вусач. Губань. Зубатий. Лисий. Кучерявий. Кривий. Вродливий. Осоружний. Сопливий. Сильний. Слабий. Лівша. Ненажерливий. Чепурун. Обірванець. Базіка. Повільний. Нудний. Дурень. Розумний. Непутящий. Привітливий. Волоцюга. Тямкий. Забудькуватий. Веселун. Жартівник. Жінка, чоловік розпусної поведінки. Покритка. Пестун. Бешкетник. Пустощі. Вередувати. Сміливець. Боягуз. Самовпевнений. Зарозумілий. Гордій. Хлопець-підліток. Дівчина-підліток. Ровесник. Молода, заміжня жінка. Звідник. Коханець. Жінка, чоловік, що розлучилися.

Які ще лексеми ви зафіксували?

16. Медицина, ветеринарія, гігієна

Епідемія. Хвороба (загальна назва). Захворіти. Санітарія. Підвищена температура тіла при захворюванні. Перхоть. Веснянки. Темна пляма на шкірі людини. Загар. Вивих. Гуля. Синець. Короста. Лишай. Парші. Мозоля. Бородавка. Вугор. Чиряк. Висип. Пліснявка. Ячмінь. Більмо. Куряча сліпота. Каправий. Бешиха. Панарицій. Лімфаденіт. Мастит. Опух. Рак. Грижа. Рахіт. Ангіна. Астма. Туберкульоз. Запалення. Кашель. Кашляти. Нежить. Харкотиння. Ревматизм. Грудна жаба. Дизентерія. Запор. Диспепсія. Понос.

Глисти. Апендицит. Параліч. Епілепсія. Радикуліт. Збожеволіти. Психоз. Лунатик. Корчі. Плаксивці. Заїка. Гикати. Діабет. Воло. Малярія. Черевний тиф. Свинка. Кір. Віспа. Коклюш. Жовтуха. Стовбняк. Породілля. Пологи. Повитуха. Безплідна жінка. Гній. Струп. Переляк. Зашпори. Шепелявити. Позіхати. Утомитися. Сказитися. Пипоть. Леп, бруд. Бритва. Зільниця. Прати. Синька. Прищіпка. Стовп з розсохами, на яких сушать глечики.

Які ще ви знаєте слова, пов'язані з медициною, ветеринарією, гігієною і санітарією?

17. Ткацтво

Сочило. В'язка конопель, підготовлена для вимочування. Намочені в одному мочилі коноплі. Груз, яким придавлюють коноплі в мочилі. Бительня. Мечик. Тіпальниця. Костриця. Щітка. Найкращий чи найгірший гатунок конопляного чи лляного волокна. Пачоси. Ручайка. В'язка ручайок. Пряха. Сходина дівчат (жінок) зимовими вечорами, щоб пряхти. Кужіль. Днище. Прядиво. Прядка. Веретено. Вузол на нитці. Напрядене веретено. Пристрій, у який вкладається веретено з пряжею для зручнішого змотування з нього ниток на мотовило чи клубок. Вийка. Витушка. Снувальниця. Ткацький верстат, його частини. Ткаля. Набирати. Навивати. Слабина Піткання. Зів. Полотно з візерунками.

Які ще лексеми ви зафіксували, пов'язані з ткацтвом?

18. Млинарство

Мельник. Млинівка. Лотоки. Заставка. Водяне колесо. Корець. Ремено. Вал. Підшипник. Жорно. Воросняк. Спідняк. Триб. Порплиця. Підойма. Веретено. Доцаний поміст. Ярмо. Дерев'яний циліндр, кужіль. Дерев'яний обід навколо каменів. Дірка посередині верхнього млинового каменя. Борошно (загальна назва). Кіш. Пристрій, що регулює подачу зерна з ковша на камені. Коробка під кошем. Канал, яким борошно висипається. Насікати. Жорна, Палиця, за допомогою якої крутять жорна. Дерев'яна петля у верхньому, кінці палиці. Перлова крупа. Дерть. Млинок. Висівки. Завізно. Мірчук.

Запишіть ще інші лексеми на означення млинарства.

19. Теслярство, ковальство, гончарство, шевство та різні види народних промислів

Тесляр. Теслярувати. Столяр. Сокира (загальна назва), її види та її складові частини. Струг. Фуганок. Рубанок. Стругати. Обробляти. Пила, її різновиди. Ножівка, Тирса. Тесло. Молоток (загальна назва), різні види.

Обценьки. Кліщі. Свердло. Скоба. Токарня. Довбня. Цвях залізний (загальна назва), різні його види, розміри. Трач. Лісопильня, колода, дошка. Розпилювати колоду на дошки. Смолокур. Коваль. Кузня. Коваadlo; Ковальський міх. Кліщі. Заклепка. Склепувати. Наварювати. Насталювати. Гартувати. Гвоздільня. Рашпиль, Колодїйня. Натягач. Пробійник. Болт. Гайка. Гвинторіз. Мечик. Напилок. Іржа. Жерсть, листове залізо. Сталь. Плоскогубці. Гончар. Гончарний круг, його частини. Горно гончарне та його частини. Полив'яний (про посуд). Швець. Дратва. Один з дерев'яних шевських кілочків, якими прибивають підошву до взуття. Шевський напилок. Кравчиня. Наперсток. Бондар. Клепка. Утори. Колісник. Лимар. Дроворуб. Важіль. Плішня. Начиння. Ланцюг та його частини.

Залишіть ще інші лексеми на означення теслярства, ковальства, гончарства, шевства та інших видів народних промислів, якими займаються у вашому селі.

20. Рослини

Лісник. Лісосіка. Поруб. Гущавина. Березняк. Вишник. Дубняк. Дупло. Хвоя. Гілляка. Пагін. Пасинок. Брунька. Лозина. Сушняк. Назви лісових дерев: тополя, ялина, явір, сосна та ін. Назви плодових дерев: яблуна, груша, вишня, слива та ін. Назви ягідних кущів: агрус, малина, ожина та ін. Назви декоративних кущів і дерев: горобина, хміль, обліпиха та ін. Назви трав, квітів та інших рослин: суниці, волошки, кропива, гриби (різні їх види) тощо.

Запишіть ще інші назви рослин.

21. Дикі тварини

Звір (загальна назва). Вовк. Вити. Ведмідь. Лис. Евфемізми, доля, вовка, ведмедя, лиса. Дикий кабан. Борсук. Сарна. Видра. Куниця, їжак. Кріт. Нориця. Кротовина. Землерийка. Вовчок. Хом'як. Ховрах. Щур. Кажан. Лігво. Мавпа.

Які ще дикі тварини ви знаєте? Їх назви.

22. Дикі птахи

Кувати. Горлиця. Вівсянка звичайна. Вивільга. Костолуза. Вільшанка. Тетерюк. Волове очко. Зяблик. Крук. Коноплянка. Соловей. Ворона. Жайворонок. Шпак. Посмітюха. Щиглик. Сорокопуд. Перепел. Куріпка сіра. Синиця. Дерахвіт. Омелюх. Пугач. Сич. Кулик. Крячок річковий. Чайка звичайна. Чапля. Деркач. Плиска біла, жовта. Горихвістка. Воркувати. Гніздо у птахів. Вирій.

Запишіть ще назви диких птахів, які у вас є.

23. Земноводні та плазуни

Жаба (загальна назва), види жаб. Кумкати. Пуголовок. Ящірка, різні її види. Вуж. Змія. Евфемізми до змії, гадюки. Черепаха. Слимак. Черв'як, різні види.

Які ще назви земноводних та плазунів ви знаєте?

24. Комахи

Сонечко. Жук, всі його види. Мурашник. Комаха (загальна назва). Різні види комах: джміль, цвіркун, коник та ін. Метелик, усі його види (махаон, міль). Гусениця, Павутина. Мокриця.

Які ще назви комах вам знайомі?

25. Рельєф

Рівнина. Горб. Западина. Долина. Схил. Круча. Обрив. Яр. Безодня. Скеля. Вершина. Сідловина. Побережжя. Мілина. Мул. Джерело. Став. Плесо. Хвиля. Стрижень. Заворот. Притока. Острів. Скеля. Берег. Вир. Гравій. Водоспад. Повінь. Болото. Драговина. Кар'єр. Галявина.

Інші лексеми, пов'язані з позначенням рельєфу.

26. Метеорологія, астрономія

Гарна сонячна літня погода. Засуха. Спека. Буря, синоніми до буря. Грім, блискавка, злива, сонце з дощем. Снігопад. Ожеледь. Йти по снігу. Сніг з дощем. Мороз, синоніми до мороз. Ополонка. Бурулька. Іній. Низька температура. Льодохід. Зірка (загальна назва), назви різних зірок. Час перед світанком. Різний час дня: уранці, південь і т.д. Заграва. Луна. Пори року. Календар. Рік.

Які ще метеорологічні та астрономічні назви вами виявлені?

27. Звичаї, ігри, розваги, обряди, повір'я та ін.

Толока, одноразова безплатна допомога. Закладина. Новосілля. Обжинки. Ялинка. Вечорниці. Сходина. Танцювати. Скрипка та всі інші музичні інструменти. Музикант (загальна назва). Той, хто грав на скрипці, бубні тощо. Дзвін. Жмурки та інші дитячі ігри. Дитяча іграшка (загальна назва). Різні дитячі іграшки. Гойдалка. Веснянка. Лексика, пов'язана з весільним обрядом: оглядини, заручини та ін. Лексика, пов'язана з похоронним обрядом: умирати, небіжчик та ін. Лексика, пов'язана з зоринами. Забобони. Уроки. Відьма. Знахар. Ворожити. Русалка.

Запишіть ще назви звичаїв, ігор, обрядів тощо.

28. Соціально-економічна лексика

Майно. Багач. Бідняк. Служниця. Жебрак. Податок. Пільга. Спадщина. Рекрут. Листоноша. Житель села, міста. Околиця. Крамниця. Базар. Ярмарок. Торговиця. Дешево. Гроші. Завдаток.

Яка ще соціально-економічна лексика у вас вживається?

29. Дитячий лексикон

Під дитячим лексиконом розуміються слова, відмінні від звичайних, що вживаються на означення ряду понять при розмові з дітьми. Хліб – папа. Каша – кася. Яйце – коко. Цукор – цюцю. Корова – миня. Поцілунок – цьом.

Які ще слова дитячого лексикону відзначені вами?

30. Мисливство

Рушниця і її різновиди: одностволка., двостволка, дробівка, бокс-флінд, шприцівка тощо. Ствол. Приклад. Кольба. Бойок. Бурок. Екстрактор. Мушка. Цівка. Патрони. Набої. Кулі. Шріт. Гільза. Капсуль. Порох. Закрутка. Шомпол. Барклай. Обжимка. Заряджати патрони. Назви диких тварин і птахів, які є чи були об'єктом полювання.

Записати поширені в говірці стійкі словосполучення, які характеризуються тими чи іншими відмінностями від фразеологізмів літературної мови. Наприклад: бити бомки – байдикувати, драбанта ставати – сердитися, плести кошалки-опалки – базікати і т.п. Запишіть також поширені в говірці прислів'я та приказки.

ФОНЕТИКА

Вокалізм

1. Який звук вимовляється на місці колишнього [Ѣ]: *хлів, біда, дід, міх, співати, мішок, сніг, хліб, тіло, стіна, пісок*? Зверніть увагу на особливості вимови цього звука в наголошеній і ненаголошеній позиціях.
2. Який звук вимовляється на місці колишніх [o], [e] в новоутворених закритих складах: *сніп, стіл, кінь, віл, ніж, радість, старість, ніч, сім, жінка, щітка*?
3. У яких звуках реалізується /и/ у наголошеній (*жито, лихо, син, риба, мило, дим, вузький, гріхи, тихо*) та в ненаголошеній (*зима, живе, сидіти, вишневий, високий, бідний*) позиціях? Чи не вимовляється у словах *син, риба, мило, мити*, а також *жито, шило* широкий [и] як

голосний заднього або середнього ряду високого або середнього підняття, близький до [ы] російської мови?

4. У яких звуках реалізується / е / у наголошеній (*гребінь, треба, берег, терлиця, цегла*) та в ненаголошеній (*брехати, печериця, весна, поле*) позиціях? Чи не наближається у вимові ненаголошеної [e] до [i] в позиції після [j] та перед складом із [i]: *знаємо, маємо, мені*?
5. У яких звуках реалізується / у /? Чи не вимовляється [y] на місці колишніх [o], [e] в новоутворених закритих складах (*стіл, кінь, ніч*) та на місці ненаголошеного [o] (*зозуля, собі, дорога*)? Який звук вимовляється на місці літературного [и] у слові *глибокий*?
6. У яких звуках реалізується / о / в наголошеній (*корова, сорока, вовк, кожний*) та в ненаголошеній (*кропива, чоловік, лопата, вода, молоко*) позиціях? Чи не зберігається ненаголошений [o] в дієслівному суфіксі *-ува-* : *шанувати, годувати, малювати*?
7. У яких звуках реалізується / а / після ніяких приголосних: *зять, грядка, тяжко, запрягати, ячмінь, ялина*? Зверніть увагу на вимову [a] на місці колишнього [A] у ненаголошеній позиції: *колодязь, пам'ять, десять, носять, ходять*?
8. Які ще діалектні явища в системі голосних відзначені вами в обстеженій говірці?
9. Охарактеризуйте систему голосних фонем у обстеженій говірці.

Консонантизм

1. У яких звуках реалізується / ф /: *фіртка, ферма, фартух, буфет, фрукти, туфлі, торф, тиф*? Чи не спостерігається заступлення звукослолуки [хв] та звука [х] через [ф]: *хворост, хвіст, хвіртка, хвиля, хутір*?
2. Які словосполучення виступають на місці колишніх сполук «губний + j»: *м'ясо, пам'ять, полум'я, ім'я, люблять, роблять, терплять, сплять, люблю, роблю, терплю, сплю*?
3. Чи не спостерігається явище назалізації у наступних словах: *рівний, давно, ковнір, славний*?
4. Чи не спостерігається перехід [д'], [т'] у [г'], [к'] у позиції перед [i]: *дід, дівка, діти, тісто, стіл, хотіти*?
5. Як вимовляється [з'], [с']: *звір, сіно*? Чи не помітний відтінок шепелюватості в артикуляції цих звуків? Як вимовляються ці звуки в словах *слизька, низька, хтось, щось, колись, когось*?
6. У яких звуках реалізуються / ж /, / ч /, / ш /: *жито, курча, душа, біжать, спішать, волочать, печуть, школа, пряжка*?

7. Як часто вживаються африкати [дж], [дз]. Чи не спостерігається заступлення їх фрикативним свистячим [з] або навпаки – заступлення [з] через [дж], [дз]: *бджола, джміль, джерело, дзеркало, ходжу, сиджу, зелений, залізо, зерно, сажка, межа*?
8. Чи не спостерігається [ц'] ствердіння в суфіксах *-цьк-, -ець:* *парубоцький, купецький, хлопець, кінець, палець*?
9. У яких звуках реалізується / р /: *косар, базар, зоря, буря, рядно, прямо, курю, варю*?
10. Чи не спостерігається альвеолярна (ясенна) артикуляція [л]: *клен, молоко, лист, веселий, голова*?
11. Як часто вживається [г] чи не спостерігається він на місці [г]: *ганок, грати, гедзь, гвалт, гніт, гуля, вокзал, якби, якраз*? Чи наявний початковий [г] перед сонорними: *грубка, гриб, гроші, глина*?
12. Чи не спостерігається стягнення асимілятивно подовжених приголосних у словах типу *рілля, зілля, сіллю, життя, колосся, каміння, насіння, збіжжя, клоччя*?
13. Які звукосполюки виступають на місці колишніх *рь, ль, рь, ль* між приголосними: *криниця, кривавий, гриміти, дрова, сльоза, хребет*?
14. Чи наявне оглушення дзвінких приголосних у кінці складу і в кінці слів: *стежка, нігті, кладка, грубка, дуб, дід, ніж, віз, сад*?
15. Чи не вживаються протетичні приголосні в словах *око, орати, огірок, овечка, обід, Андрій* і т.п.?
16. Чи не спостерігається явище метатези у наступних словах: *коридор, тарілка, ведмідь, намисто, говорити, печериця*?
17. Які ще діалектні явища в системі приголосних відзначені вами в обстеженій говірці?
18. Охарактеризуйте систему приголосних фонем у обстеженій говірці.
19. Що є відмінного від літературної мови в системі наголошення: *зерно (збірне), сосна, решето, кліщі, ремінь, відхід, відрив, розгін, народ, заробок, загадка, ясна, царська, бідна, дужа, занурена, український, народний, освітній, одинадцять, чотирнадцять, п'ятсот, сімсот, моя, твоя, своя, моє, твоє, своє, нести, везти, плести, числити, креслити, посивіти, буде, беру, несу, візьме, перескочив, надбіг, весело, тепло, холодно*?

МОРФОЛОГІЯ

Іменник

1. Чи є зміни у категорії роду іменників у говірці: *чиста олія* чи *чистий олій*; *новий комбайн* чи *нова комбайна*; *цілий тон муки* чи *ціла тонна муки*; *цілий літр* чи *ціла літра*?
2. Чи є діалектні відмінності у категорії числа, чи зберігаються залишки форм двоїни: *дві руки* чи *дві руці*; *два відра* чи *дві відрі*; *три поліна* чи *три поліні*; *грішми* чи *грошима*; *курима* чи *курми*; *плечима* чи *плечми*?
3. Яка форма виступає в орудному відмінку іменників I відміни: *ішов дорогою*, *стежкою*, *землею* чи *дорогов*, *стежков*, *землев* (*земльов*)?
4. Яку форму мають іменники чоловічого і середнього роду II відміни в давальному і місцевому відмінках однини: *дав братови*, *синови*, *волови* (*коньови*), *хлопцеві* (*хлопцьови*) чи *дав брату*, *сину*, *воду*, *коню*, *хлопцю*; *на чоловіку*, *возу*, *сину*, *дому* чи *на чоловікови* (*чоловіці*), *возови* (*возі*), *синови* (*сині*), *домови* (*домі*); *по світу*, *лісу*, *двору*, *селу* чи *по світови* (*світі*), *лісови* (*лісі*), *дворови* (*дворі*), *селови* (*селі*)?
5. Які особливості відмінювання іменників III відміни (родовий та орудний відмінок однини): *подай соли* чи *подай солі*; *нема любови*, *осени* чи *нема любові*, *осені*; *сіллю*, *тінню*, *вістю* чи *солею* (*сольов*), *тінью* (*тіньов*), *вістею* (*вістьов*)?
6. Які форми мають іменники IV відміни у давальною, орудному і місцевому відмінках однини: *дати їсти теляти*, *ягнати*, *гусяти* чи *телятови*, *ягнятови*, *гусятови* (*телятьови*, *ягнятьови*); *гратися* (*бавитися*) *з телятом*, *ягнятом*, *гусятом* (*телятьом*, *ягнятьом*, *гусятьом*) чи *телям*, *ягням*, *гусям*?
7. Які відмінності множинних діалектних форм: *наші ліси*, *грунти* чи *наші ліса*, *грунта*; *ваші сусіди*, *свати*, *брати* чи *сусідове*, *братове*, *сватове*; *на людях* чи *на людьох* (*людіх*); *у чоботях*, *у гостях* чи *у чоботьох*, *у гостіх*; *рук*, *ніг*, *хат* чи *рукей*, *ногей*, *хатей*; *гостей*, *людей* чи *гостий*, *людий* та ін.?
8. Які є діалектні відмінності у словотворі іменників: *житнище* чи *житнисько*, *житнянка*, *житниця*, *житник*; *кусок* чи *кусак*, *кусник*, *кусень*, *кус*; *косар* чи *косець*, *косач*, *косаиш*; *рибалка* чи *рибак*, *рибач*, *рибар*?
9. Які ще діалектні відмінності іменників відзначені ваш в обстеженій говірці?

Прикметник

1. Чи розрізняються тверді і м'які основи прикметників: *нижній* чи *нижний*, *верхній* чи *верхний* *кінець села*; *вчорашній* чи *вчорашний день*; *сине* чи *сине море*; *житня* чи *житна солома*; *третій* чи *третий раз*?

2. Чи вживаються повні і скорочені форми називного відмінка: *повний* чи *повен віз*; *готовий* чи *готов будинок*; *повинний* чи *повинен робити*; *годний* чи *годен робити*; *добрий* чи *добри чоловік*?
3. Чи зафіксовано стягнення закінчень прикметників у давальному і місцевому відмінках однини: *веселій* чи *веселі жінці*; *подарувати сестриній* чи *сестрині дочці*; *у зеленій* чи *зелені траві*; *старші сестрі*, *молоді жінці*, *у гарні хаті*, *на молоді дівчині* та ін.?
4. Які зафіксовано нестягнені форми прикметників в однині та множині: *добра* чи *добрая людина*; *молода* чи *молодая дівчина*; *багате* чи *багатеє село*; *молоді* чи *молодії літа*?
5. Які є діалектні особливості ступенювання прикметників: *молодший*, *молодчий* чи *молотший хлопець*; *біліший*, *білійший* чи *біліщий папір*; *добріший* чи *май добрий*; *вищий*, *найвищий* чи *викиший*, *найвикиший*?
6. Чи зустрічаються ще якісь діалектні особливості при вживанні прикметників?

Числівник

1. Які помічено діалектні особливості в утворенні і відмінюванні числівників: *один* чи *оден*, *єден*, *їден*, *одін*; *чотири* чи *штири*, *штириє*; *одинадцять* чи *одинацїть*, *одинайці*, *єдинацїть*, *їдинадцїть*; *сорок* чи *цїтурдєсять*; *дев'яносто* чи *дев'ятдєсять*, *двїдїсєть*; *два* з *половиною*, *три* з *половиною* чи *пївтрїтя*, *пївчвєрта*; *двїсті* чи *двїста*?
2. Які ще діалектні форми числівників засвідчені вами?

Займенник

1. Які поширені форми предметно-особового займенника в конструкціях з прийменником: *зі (зо) мною* чи *зі (зо) мнов*; *за нього* чи *за него*, *його*, *єго*, *ни*; *з нею* чи *з нев*, *ньоєв*, *єю*; *на ній* чи *на ні*, *ньої*, *нюї*?
2. Чи відомі енклітичні форми займенників: *прийшов до мене*, *тебе*, *себе* чи *до мня (мні, ні)*, *тя (ти)*, *ся (си)*; *дав мені*, *тобі*, *собі*, *йому* чи *мні (мі, ми)*, *ти (ті)*, *си (сі)*, *му*; *бачу мене*, *тебе*, *його*, *її* чи *мня (ня, не)*, *тя (ті)*, *го*, *ї*?
3. Чи вживаються стягнені форми присвійних прикметників: *до мого*, *твого*, *свого* чи *моєго*, *своєго*, *мойого*, *твойого*, *свойого*; *від моєї*, *твої*, *свої* чи *від мої (меї)*, *твої (твеї)*, *свої (свої)*; *до тієї* чи *до тої (той, тей)*; *дав моєму*, *твоєму*, *своєму* чи *мому (мему)*, *твому (твему)*, *свому (свему)*?

4. Чи відомі в говірці редуplikовані форми займенників; *це* чи *цесе* (*сесе*) *поле*; *ця* чи *се ся земля*; *ці* чи *сесі люди*; *та* чи *тота жінка*; *то* чи *тото село*? Чи поширені займенники: *тамтой*, *тамте*, *тамта*, *тойво*, *тойвово*? Які ще діалектні форми займенників спостерегли ви?

Дієслово

1. Які вживаються форми інфінітива: *ходити* чи *ходить*, *ходиті*; *косити* чи *косить*, *коситі*; *носити* чи *носить*, *носиті*; *бігти* чи *бічи*; *берегти* чи *беречи*; *пекти* чи *печи* (*печі*); *помогти* чи *помочи* (*помочі*)?
  2. Які особливості оформлення зворотних дієслів: *битися* чи *битись*, *битця*, *бицця*; *сміятися* чи *сміятись*, *сміятця*, *сміяцця*; *б'ється серце* чи *б'єцься серце*; *то йому не вдається* чи *то му ся не вдає*; *мені почулося* чи *почуло ми ся*; *я миюся* чи *я сі мию*?
  3. Які є діалектні відмінності у формі 1-ї особи теперішнього часу: *я знаю*, *маю*, *співаю* чи *знам*, *мам*, *співам*; *я живу* чи *жмю*; *я роблю*, *люблю*, *ставлю* чи *роб'ю*, *люб'ю*, *став'ю*?
  4. Що діалектного є у формах дієслів третьої особи однини: *він знає*, *думає*, *питає* чи *знаєт* (*зна*), *думаєт* (*дума*), *питаєт* (*пита*); *він робить*, *ходить*, *просить*, *возить* чи *робит* (*роба*), *ходить* (*ходе*), *проект* (*проса*), *возит* (*возе*)?
  5. Який кінцевий приголосний вимовляється в особових закінченнях 3-ї особи множини теперішнього часу, 2-ї особи множини наказового способу: *вони ходять*, *роблять*, *косять*, *сидять* чи *ходят* (*ходе*), *роблять* (*робле*), *косят* (*косе*), *сидят* (*сиде*); *ви несить*, *робить*, *берить*, *возмить* чи *несіт* (*несіте*), *робіт* (*робіте*), *беріт* (*беріте*), *возміт* (*возміте*)?
  6. Чи є діалектні особливості у формах майбутнього часу дієслів: *буду ходити*, *співати*, *робити* чи *буду ходив* (*му ходив*), *буду співав* (*му співав*), *буду робив* (*му робив*); *будемо робити* чи *будемо робили*; *будеш їсти* чи *будеш їла*; *ти будеш писати*, *читати* чи *меш писати*, *меш читати*; *він буде нести*, *бігти* чи *ме нести*, *ме бігти*; *ви будете йти*, *давати* чи *мете йти*, *мете давати*?
  7. Які зафіксовано форми дієслів минулого часу: *я ходив*, *робив* чи *ходив'ім*, *робив'ім*, чи *ім* (*ем*) *ходив*, *ім* (*ем*) *робив*; *ти ходив*, *робив* чи *ходив'іс*, *робив'іс* чи *іс* (*ес*) *ходив*, *іс* (*ес*) *робив*; *я бігла* чи *бігла м*; *ми ходили*, *робили* чи *ходилисмо*, *робилисмо*, чи *єсме ходили*, *єсме робили*; *ви ходили*, *робили* чи *ходилисте*, *робилисте* чи *єсте ходили*, *єсте робили*?
- Чи поширені форми передминулого часу на зразок: *я був пішов*, *він був*

поїхав, вона принесла була?

8. Що діалектного є у формах умовного способу дієслів: *я би зробив чи я бим (бих) зробив; я принесла б чи принесла бим; я віддав би чи був бим (би) віддав; я сказала б чи була бим (би) сказала?*

Які ще діалектні відмінності дієслів відзначені вами в обстеженій говірці?

Прислівник

1. Що діалектного є у словотворенні і наголошуванні прислівників: *встав зранку чи зраня, відрана; опівдні чи вподудне, чи на подудни; вночі чи ночов, вніч; післязавтра чи позавтра (позавтрю); зробив весною чи навесні, веснов; взимку чи зимов, взимі; подивився вгору чи догори, дгорі, горі; пішов додому чи домів; прийшов звідти чи звідтам, звідтамка, звідтамти; спинився тут чи тутка, тутечки, там чи тамка, тамички; сказав тепер чи тепера, нині чи нинька; вділив трохи чи капку, цяпку?*
2. Які ще діалектні форми прислівників ви зафіксували?

СИНТАКСИС

1. Чи є діалектні способи вираження підмета: *пішли ми двоє чи пішло нас двоє; було нас три чи було нас трьох; іде три брати чи іде троє братів, трьох братів?*
2. Які є діалектні особливості у вираженні присудка: *він тракторист чи він став за тракториста (трактористом); поставили його бригадиром чи на бригадира, за бригадира; обрали його головою чи на голову, за голову; челядь зійшлися чи зійшлася; немало років минуло чи минули?*
3. Яке місце зворотньої частки -ся у реченні: *мені так хочеться чи мені ся так хоче, чи мені так ся (си, сі) хоче; сусіди щось посварилися чи сусіди ся щось посварили, сусіди щось ся (си, сі) посварили; де ти знаходишся чи де ти ся (си, сі) знаходиш?*
4. Чи вживаються допоміжні дієслова у формі теперішнього часу при іменному складеному присудку: *ти комсомолець чи ти є комсомолець; він добрий чоловік чи він є добрий чоловік; вона передова ланкова чи вона є передова ланкова?*
5. Які є особливості говірки у вживанні прийменникових конструкцій: *прийду через годину чи за годину; після полудня, після роботи чи по полудню, по роботі; біля хати, ставка, гори чи коло хати, ставка,*

гори, чи близько хати, ставка, гори; ішов через поле, міст чи без поле, міст, през поле, міст, кризь поле, міст; прийшов до хати чи д хаті, к хаті; куди йдеш чи де йдеш; відро для води чи до води, на воду?

6. Які зафіксовано діалектні сполучники у складному реченні: *він побачив, що я йду, чи же йду, ож йду; чоловік, що косить, чи котрий, який косить; вона просить, щоб прийшов, чи аби, жеби, би, коби, кеби тато прийшов; він прийде, як стемніє, чи коли, заким, скоро стемніє; поки сонце зійде чи заки (заким) сонце зійде, нім сонце зійде?*
7. Чи характерними для говірки є дієприкметникові та дієприслівникові звороти: *вкриті листям дерева... чи дерева, які вкриті листям; ідучи в колгосп, я зустрів... чи коли я йшов у колгосп, тоді зустрів...?*
8. Які ще діалектні синтаксичні явища відзначені вами в обстеженій говірці.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД УСНИМ І ПИСЕМНИМ МОВЛЕННЯМ УЧНІВ МІСЦЕВИХ ШКІЛ

1. На основі аналізу зв'язних текстів, записаних від школярів, та спостережень над спонтанним усним мовленням учнів встановити, які діалектні явища знаходять відображення в мові учнів місцевої школи.
2. Визначити ступінь насиченості діалектними явищами усного мовлення учнів молодших (1-4), середніх (5-8) та старших (9-11) класів.
3. З'ясувати, як впливає шкільне навчання на засвоєння учнями норм літературної мови. Визначити, які діалектні явища характеризуються стійкістю і послідовно вживаються в мовленні учнів.
4. Виписати з письмових робіт школярів помилки, зумовлені впливом місцевої говірки, визначити їх характер, встановити процентне співвідношення до загальної кількості помилок.
5. Ознайомитися з рекомендаціями щодо попередження помилок у мовленні учнів, зумовлених впливом говорів (див. таку навчально-методичну літературу:
Бабій Ф.Й. Лексичні діалектизми в мові учнів. *Українська мова і література в школі* (далі УМЛШ). 1974. № 12;
Грещук В.В. З досвіду роботи над діалектизмами. *УМЛШ*. 1974. № 4;
Доленко М.Т. Боротьба з діалектизмами в мові учнів шкіл західних областей України. *УМЛШ*. 1953. № 5;
Дорошенко М.І. Подолання діалектизмів у мові учнів. *УМЛШ*. 1970. № 6;
Козачук Г.О. Особливості вивчення займенника в діалектних умовах.

- УМЛШ. 1974. № 1;
Мановицька А.Я. Усунення діалектних помилок у мові учнів. УМЛШ. 1973. № 5;
Муқан Г.М. Усунення діалектизмів з мови учнів. УМЛШ. 1963. № 9;
Муқан Г.М. Подолання говіркових особливостей у мові учнів. УМЛШ. 1967. № 3;
Прокопова Л.І., Тоцька Н.І. Виправлення діалектних фонетичних відхилень. УМЛШ. 1968. № 8;
Ткачук П.Є. Засвоєння учнями орфоепічних норм в умовах місцевих говірок. УМЛШ. 1973. № 6, а також [4].
6. Ознайомитися з системою роботи учителів-словесників місцевої школи щодо попередження помилок у мовленні учнів, зумовлених впливом говірки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойкова Н. Загальноновживана лексика та стилістично забарвлені слова : діалектні, професійні слова, терміни. *Українська мова та література*. 2013. № 1-2. С. 54–56.
2. Грещук В. Із методики вивчення у школі діалектизмів та етнографізмів, їх стилістичного використання. *Проблеми гуманітарних наук* : Збірник наукових праць ДДПУ, 2011. С. 180–188.
3. Грещук В. Ознайомлення учнів із художніми функціями гуцульських діалектизмів у белетристичних текстах. *Обрії* : Науково-педагогічний журнал. Вип. 1 (34). Івано-Франківськ, 2012. С. 79–83.
4. Грещук В. З досвіду роботи над діалектизмами. *Українська мова і література в школі*. 1974. №4. С. 67–68.
5. Євтушок О. Місцеві скарби всеукраїнського значення (діалектна лексикологія). *Урок української*. 2000. № 10. С. 20–21.
6. Левченко Т. Система завдань і вправ щодо збагачення мовлення учнів 5–7 класів етнокультурознавчою лексикою. *Українська мова і література в школі*. 2000. №1. С. 20–23.
7. Лук'яник Л. Лінгводидактичні основи формування лексичної компетентності учнів засобами діалектизмів. *Вісник Прикарпатського університету*. Вип. XLIX (Педагогіка). Івано-Франківськ, 2013. С. 200–204.
8. Цимбал Н. Використання здобутків української діалектології у сучасній лінгводидактиці. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2014. Ч. 2. С. 396–403.

9. Цінько С., Марєєв Д. Вивчення діалектної лексики засобами ІКТ. *Дивослово*. 2016. № 5. С. 13–16.

II. ВИРОБНИЧІ ПРАКТИКИ

2.1. Виробнича навчально-виховна педагогічна практики (в середніх класах) студентів III курсу спеціальності «014 Середня освіта 014.01 Українська мова і література» (денна і заочна форми навчання)

Надзвичайно важливою складовою професійної підготовки майбутніх учителів-словесників є виробнича навчально-виховна педагогічна практика, передбачена навчальними планами університету. Вона є основою для подальшої репродуктивно-творчої професійної діяльності майбутніх учителів.

Важливим аспектом такого виду діяльності студентів-практикантів III курсу є те, що вони мають можливість інтегрувати знання з різних базових дисциплін (психології, педагогіки, мовознавчих дисциплін, методики навчання української мови) у єдину систему професійних знань, умінь і навичок, а також виробляють навички педагогічної праці, удосконалюють сформовані елементарні методичні уміння, вчать спостерігати й аналізувати уроки української мови, творчо використовувати досвід кращих учителів школи. У процесі виробничої практики майбутні вчителі оволодівають умінням проводити уроки української мови різних типів, використовуючи ефективні методи та прийоми навчання як систему цілеспрямованих дій для організації пізнавальної і практичної діяльності учнів.

Систему роботи під час виробничої навчально-виховної педагогічної практики можна умовно поділити на чотири змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Планування уроків з української мови у 5-9 класах.

Тема 1. Календарне планування з української мови у 5-9 класах на період педагогічної практики. Короткий огляд програм і підручників з української мови. Принципи побудови і зміст чинних програм з української мови. Система тренувальних і творчих завдань з мови. Індивідуальні й диференційовані завдання для учнів.

Тема 2. Тематичні поурочні плани-конспекти з української мови у 5-9 класах. Види робіт з культури мови та розвитку усного й писемного мовлення.

Тема 3. Поточний і тематичний контроль навчальних досягнень учнів. Шляхи підвищення творчої активності школярів.

Змістовий модуль 2. Навчально-методична діяльність студентів-практикантів під час педагогічної практики.

Тема 1. Підготовка до уроків української мови та специфіка їх проведення. Способи та засоби засвоєння нових знань з української мови. Види повторення та їх зв'язок із засвоєнням нових знань. Виховна спрямованість уроків мови.

Тема 2. Нестандартні уроки з мови. Інтерактивні технології навчання. Унаочнення на уроках мови та розвитку мовлення, виготовлення наочних посібників (схем, таблиць, алгоритмів, перфокарт та ін.).

Тема 3. Взаємовідвідування уроків студентами-практикантами. Спостереження та аналіз уроків різних типів. Шляхи підвищення орфографічної та пунктуаційної грамотності учнів.

Змістовий модуль 3. Позакласна та факультативна робота з української мови.

Тема 1. Підготовка та проведення занять мовно-літературного гуртка. Елементи наукового дослідження учнів. Наукова робота учнів, її організаційно-педагогічне забезпечення та підтримка.

Тема 2. Епізодичні форми позакласної роботи в школі (мовні та мовно-літературні ранки, лінгвістичні вікторини, конкурси, ігри, мовознавчі турніри та ін.).

Змістовий модуль 4. Виховна та психолого-педагогічна діяльність.

Тема 1. Підготовка та проведення виховних заходів. Психолого-педагогічні принципи формування позитивної мотивації до вивчення української мови.

Тема 2. Психолого-педагогічна характеристика на учня.

План педагогічної практики студентів-практикантів III курсу Факультету філології ОКР «Бакалавр» 014.01 Середня освіта спеціальність «Українська мова і література»

№ п/п	Зміст	Кількість годин
1.	Організаційне заняття. Ознайомлення практикантів із змістом педагогічної практики. Обговорення змісту та організаційного плану роботи.	2
2.	Розподіл практикантів за робочими групами. Ознайомлення з методикою майбутньої роботи, порядком ведення щоденників педагогічної практики, спостережень і нотаток, збору й обробки матеріалів тощо.	4
3.	Зміст навчальної роботи <i>1. Ознайомитися:</i> ✓ із навчально-методичною та науковою роботою кафедри (відділення), на якій проводиться практика; ✓ із програмно-методичним забезпеченням навчальної дисципліни, заняття з якої будуть проводитися практикантом; ✓ із системою навчально-виховної та позашкільної роботи в цілому, із порядком ведення шкільної документації (з бесіди директора школи чи заступників з навчально-виховної роботи); ✓ зі специфікою методики роботи вчителів та класного керівника певного класу;	200

- ✓ зі специфікою виховної роботи вчителя-словесника у 5-9 класах;
- ✓ зі змістом роботи методичних об'єднань вчителів за спеціальністю та класних керівників.

2. Вивчити:

- ✓ зміст календарних і методичних планів вчителя словесника, плану його позакласної роботи;
- ✓ план організаційної та виховної роботи класного керівника;
- ✓ анатомо-фізіологічні, психологічні, вікові та індивідуальні особливості класного колективу, де будуть проводитися заняття, зокрема індивідуальні особливості учнів, які відстають у навчанні, та тих, хто має високий рівень знань, умінь і навичок з метою вивчення причин відставання перших і потреб у розширенні та поглибленні знань і вмінь других;
- ✓ інтереси й уподобання учнів класу щодо виховної і позакласної роботи з української мови;
- ✓ особливості організації та проведення позакласної роботи з української мови в старших класах класним керівником та вчителем-словесником.

3. Формувати навички й уміння майбутньої педагогічної діяльності:

- ✓ планування навчально-виховного процесу та проведення уроків з української мови;
- ✓ відвідини та наступний аналіз уроків і позакласних заходів;
- ✓ підготовка та проведення не менше 20 уроків української мови у 5-9 класах у присутності вчителя-словесника;

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ самостійна підготовка та проведення 2-3 залікових уроків різних типів; ✓ розробка планів-конспектів уроків, дидактичних матеріалів до них, а також візуалізації (матеріалу унаочнення); ✓ відвідування і аналіз 10 уроків студентів-практикантів; ✓ проведення психолого-педагогічних спостережень; ✓ проведення індивідуальних бесід з учнями; ✓ участь у батьківських зборах; ✓ участь у роботі шкільного методичного об'єднання класних керівників і вчителів української мови та літератури, семінарах, засіданнях педагогічної ради школи і підсумкових конференціях з педпрактики. <p style="text-align: center;">Зміст позакласної роботи</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ вивчення системи роботи вчителя української мови, спрямованої на формування в учнів стійкого інтересу до предметів, які вивчаються; ✓ оволодіння вміннями виховання учнів на уроці за допомогою мовних засобів; ✓ опанування знаннями та вміннями з питань підготовки та проведення позакласної роботи з української мови: тижнів української мови, вечорів (ранків), бесід, конференцій, диспутів, круглих столів, екскурсій; випуск інформаційних бюлетенів, стіновок тощо. 	
	Виконання індивідуальних завдань з метою формування у студентів умінь і навичок самостійного розв'язання питань, які стосуються навчального процесу.	56
4.	Перевірка щоденників педагогічної практики та напрацьованих матеріалів.	4

5.	Підсумкова конференція.	4
	Всього годин:	270

Індивідуальні завдання

1. Складіть план виховної роботи з класом за технологією колективної творчої справи.
2. Складіть розгорнутий план-конспект комбінованого уроку української мови та проведіть його у класі.
3. На прикладі перевірки домашнього завдання на комбінованому уроці покажіть можливості органічного поєднання фронтальної, індивідуальної і групової роботи.
4. Складіть розгорнутий план-конспект вступного уроку або уроку вивчення нового матеріалу та проведіть його.
5. Складіть розгорнутий план-конспект уроку формування знань, умінь і навичок, проведіть його.
6. Складіть план-конспект уроку узагальнення вивчення та проведіть його.
7. Розробіть систему запитань (аналітичні, навідні, риторичні, синтетичного характеру) для бесіди з учнями на уроці узагальнення вивченого.
8. Складіть тестові завдання різних рівнів складності для тематичного оцінювання учнів.
9. Складіть розгорнутий план-конспект уроку навчального переказу та проведіть його.
10. Підготуйте та проведіть нестандартний урок з української мови.
11. Розробіть урок з використанням проблемного викладу навчального матеріалу.
12. На прикладі одного уроку покажіть використання частково-пошукового методу.

13. Розробіть методику формування 2-3 мовних понять з курсу української мови.
14. Розробіть розгорнутий план-конспект уроку, під час якого тема вивчається шляхом застосування методу спостереження й аналізу мовних явищ.
15. На прикладі одного уроку покажіть різні прийоми роботи з формування дослідницьких умінь школярів.
16. Розробіть фрагмент уроку з розгорнутим описом роботи за підручником української мови.
17. Розробіть фрагмент уроку з розгорнутим описом роботи зі словником (орфографічним або тлумачним, або морфемним тощо) української мови. Підготуйте пам'ятку з цього виду діяльності.
18. Підготуйте завдання, які сприяють формуванню пізнавальної активності, самостійності учнів, ґрунтовності їхніх знань.
19. Підготуйте дидактичний матеріал для індивідуальної, групової і фронтальної роботи учнів.
20. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, проведений вчителем.
21. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, проведений студентом-практикантом.
22. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте урок української мови, який ви провели.
23. Користуючись схемою аналізу, проаналізуйте позакласний захід.
24. Підготуйте та проведіть виховну годину в класі.
25. Вивчіть досвід одного з вчителів української мови.
26. Підготуйте аналіз перевічених вами зошитів з української мови
27. Візьміть участь у проведенні батьківських зборів класу.
28. Проведіть експериментальну перевірку методичних рекомендацій.

Форма звітності

1. Психолого-педагогічний щоденник студента-практиканта з індивідуальним тижневим планом.
2. Два конспекти уроків з української мови.
3. Конспект позакласного заходу з української мови.
4. Конспект й аналіз виховного заходу.
5. Звіт студента-практиканта, підписаний учителем-словесником і класним керівником.
6. Психологічна характеристика учня класу.

Індивідуальне завдання.

Форми та методи контролю проходження педагогічної практики

Студенти зобов'язані виконувати установлений на базі практики режим праці. Контроль за початком і закінченням роботи покладається на старост груп і відповідальних осіб бази практики. Основною формою контролю за діяльністю студентів-практикантів є самоконтроль у вигляді систематичного ведення щоденника практики та чіткого дотримання виконання індивідуального плану.

Щотижневою формою контролю є перевірка керівником практики щоденників студентів й ознайомлення з усіма опрацьованими матеріалами. Підсумкова звітність має на меті узагальнення результатів, отриманих за термін проходження практики.

Важливою формою підсумкового контролю за проходженням студентами педагогічної практики є конференція, що проводиться після закінчення практики. З кожної групи рекомендуються студенти до виступу на підсумковій конференції. Тема виступу визначається з урахуванням специфіки навчально-виховного процесу певної школи. У виступі аналізуються позитивні та негативні сторони практики, цікаві знахідки передового досвіду педагогічного колективу школи, звертається увага на забезпечення уроків роздавальним, ілюстративним матеріалом, на

впровадження інноваційних методів проведення уроків, виховних заходів учителями, студентами-практикантами.

Особлива увага звертається на труднощі, які відчули студенти під час підготовки і проведення уроків з певних дисциплін. Це допоможе методистам, керівникам практики врахувати та винести проблемні питання на спеціальне опрацювання під час аудиторних занять.

Вимоги до звіту студента про проходження педагогічної практики

У звіті студент у систематичному вигляді описує роботу, що особисто виконана. Студентський звіт не повинен бути дослівним переписуванням матеріалів без практичного застосування, а також цитуванням літературних джерел, він визначає основні види робіт, виконані під час практики та їх опис. Звіт завіряється керівником бази практики та керівником практики від ЗВО, складається за відповідною схемою.

До звіту студент-практикант додає:

- щоденник педпрактики;
- характеристика студента-практиканта з оцінкою вчителя, підписану та завірену директором школи;
- довідку з бази педагогічної практики із зазначенням терміну проходження практики та оцінкою керівника бази;
- плани-конспекти залікових уроків, підписані вчителем або методистом;
- аналіз відвіданих уроків зі спеціальності;
- психолого-педагогічну характеристику на учня, учнівський колектив;
- по дві розробки та аналіз проведених позакласних заходів;
- сценарій проведених класних (батьківських) зборів, його аналіз;
- наочність, дидактичний матеріал, виготовлені до залікових уроків (не менше 5 зразків).

Аналіз звітних документів практиканта дозволяє методистам,

керівникам практики зробити висновки про якість роботи, рівень підготовленості студента-філолога до майбутньої навчально-виховної роботи в школі, ставлення до обраної професії.

За наявності переліченої звітності, а також на підставі особистої оцінки методистом виявляється загальна оцінка за педагогічну практику, яка заноситься до відомості та залікової книжки студента.

Педагогічна практика студента оцінюється за такими параметрами:

- індивідуальні завдання;
- знання шкільної програми;
- оцінка за уроки;
- аналіз уроків;
- позакласна робота за фахом;
- методичні знання, уміння та навички;
- оцінка за класне керівництво;
- оцінка за виховний захід;
- аналіз виховного заходу;
- ведення документації;
- підсумкова оцінка;
- залікова оцінка.

Структура та зміст звіту педагогічної практики

1. Титульний аркуш звіту.
2. Вступ, у якому коротко розкривається роль, місце та мета проведеної практики в системі професійної підготовки вчителя української мови (основні принципи організації практики, основні завдання практики; визначення професійних умінь і навичок, які повинні формуватися і вдосконалюватися під час практики).
3. Основна частина містить підрозділи з навчальної, виховної та науково-дослідної роботи відповідно до конкретних завдань програми практики зі спеціальності і педагогіки.

4. Зразки плану-конспекту проведеного залікового уроку, плану-конспекту проведеного позакласного і виховного заходів.
5. Висновки: які знання, вміння та навички здобуті у процесі проходження практики, пропозиції щодо удосконалення організації практики.
6. Додатки: щоденник практиканта з розділами: «Індивідуальний план практики студента», з оцінками роботи, «Залікові роботи та виховні заходи» з оцінками, відгук керівника практики від бази практики, відгук керівника практики від кафедри.

Підведення підсумків педагогічної практики

Підсумки проводяться у процесі складання студентом диференційованого заліку комісії у складі керівників практики від факультету, кафедри, бази практики під головуванням завідувача фахової кафедри. Диференційована оцінка з практики враховується нарівні з іншими оцінками, які характеризують успішність студента. Результати складання заліків з практики заносяться до екзаменаційної відомості, проставляються в залікових книжках студентів.

Студент, який не виконав програму педагогічної практики з поважних причин (за наявності відповідних підтверджень: довідки про хворобу, пояснювальної записки з аргументованим викладом причин тощо), має право на повторне проходження практики. Керівництво, контроль і місце проходження практики визначається окремо розпорядженням деканату факультету.

Студент, який повторно не пройшов педагогічної практики або отримав негативну оцінку, вважається як такий, що не виконав навчальне навантаження і відраховується з університету.

Критерії оцінювання знань, умінь і навичок студентів-практикантів

Методист, керівник педагогічної практики керується такими критеріями оцінки навчальної та позакласної роботи студентів-практикантів:

Оцінка **«відмінно» (оцінка А/90-100 балів)**, ставиться, якщо уроки та позакласні заходи було проведено на високому навчальному та організаційно-методичному рівнях, студентом обґрунтовано висувалися, ефективно вирішувалися навчально-виховні завдання, раціонально застосовувалися різноманітні методи навчання та прийоми активізації школярів із врахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, підтримувалася дисципліна; якщо студент виявив знання психолого-педагогічної теорії та творчу самостійність у доборі навчального та дидактичного матеріалу в процесі побудови та аналізу занять. До того ж:

- повністю реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- практикант дає чіткі методично грамотні установки на виконання учнями мовленнєвих дій;
- правильно розподіляє час уроку;
- студент практично не робить помилок, помічає помилки учнів і швидко, коректно їх виправляє;
- практикант використовує різні способи активізації учнів на уроці на уроці з урахуванням їх вікових особливостей і здійснює індивідуальний підхід до учнів;
- студент вміє викликати інтерес учнів до матеріалу, який вивчається;
- грамотно використовується наочність, ТЗН, як наявні, так і самостійно виготовлені;
- епізодично користується конспектом і протягом уроку може скоригувати свою діяльність.

Оцінка «**добре**» (**В/80-89; С/70-79**) ставиться, якщо студент навчальні та позакласні заходи провів на достатньому науковому та методичному рівнях, успішно вирішував навчальні та виховні завдання, однак недостатньо ефективно використовував окремі методичні прийоми активізації учнів; якщо студент виявив знання психолого-педагогічної теорії у доборі навчального та дидактичного матеріалів, але припускаються незначних помилок у побудові та проведенні занять:

- не до кінця реалізовано виховний, освітній, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми раціональні, відповідають умовам навчання та поставленим цілям;
- в основному правильно встановлено послідовність і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- практикант іноді робить несуттєві мовні помилки, які сам виправляє, а також помічає і виправляє більшість помилок учнів;
- практикант володіє різними способами активізації учнів на уроці, але не завжди здійснює індивідуальний підхід до них;
- студент уміє викликати інтерес учнів до більшості видів роботи, що проводяться на уроці;
- використовує наявні та самостійно виготовлені наочні посібники, але методика їх використання не завжди раціональна;
- епізодично користується конспектом уроку, в деяких випадках може скоригувати заплановану діяльність.

Оцінка «**задовільно**» (**Д/60-69; Е/50-59**) ставиться, якщо студент у реалізації навчально-виховних завдань помилявся, недостатньо ефективно застосовував психолого-педагогічну теорію, методи та прийоми навчання, недостатньо активізував пізнавальну діяльність школярів, не завжди був спроможний встановити контакт з ними, під час аналізу занять не виявляв чи не розумів сутності та причин своїх помилок та недоліків. До того ж:

- не до кінця реалізовано освітній, виховний, розвивальний потенціал уроку;
- методичні прийоми не завжди відповідають меті;
- мають місце порушення послідовності вправ і співвідношення тренувальних, мовленнєвих вправ;
- студент часто допускає мовні та мовленнєві помилки, не помічає в багатьох випадках помилок учнів;
- недостатньо володіє способами активізації учнів на уроці, не здійснює індивідуальний підхід до них;
- уміє викликати інтерес до деяких видів роботи на уроці;
- студент мало та не завжди раціонально використовує наочні посібники, не виготовляє їх самостійно;
- студент постійно користується конспектом і не може скоригувати свою діяльність протягом уроку.

Оцінка «незадовільно» (FX/25-49; F/1-24) ставиться, якщо на уроці не було досягнуто навчально-виховної мети, допущено серйозні помилки під час викладу навчального матеріалу, не забезпечувалася дисципліна наочністю; якщо студент виявив поверхові знання психолого-педагогічної теорії та некритично ставиться до своєї роботи. Студенту рекомендується пройти повторний курс навчання.

Список рекомендованої літератури

1. Артемчук Г. І., Курило В. М., Кочерган М. П. Методика організації науково-дослідної роботи. Київ, 2000. 271 с.
2. Білоус Х. Нестандартні уроки в 5-6,10-11 кл. Тернопіль, 1998. 32с.
3. Беляєв О. М. Концепція інтенсивного навчання. *Дивослово*. 1991. №6. С. 5-12.
4. Босак С. Особистісно-орієнтоване навчання – у практиці. *Українська мова і література в школі*. 2003. №8. С. 37-41.

5. Будій Н. Психолого-педагогічна підтримка креативності учнів на уроках української мови у ході виконання творчих завдань. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 1. С. 46-49.
6. Варзацька Л., Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання: лінгводидактичні засади. *Дивослово*. 2004. №11.
7. Гайдаєнко І. Формування комунікативної компетентності на уроках української мови і літератури. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 59. С. 80-84.
8. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки: Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність: посібник для вчителів. Луганськ, 2004. 84 с.
9. Гляненко К. Вдосконалення мовленнєвих навичок на уроках української мови. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 33. С. 32-39. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2014_33_6
10. Гляненко К. Розвиток комунікативних здібностей учнів на уроках української мови. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Сер. : Педагогічні науки. 2014. Вип. 132. С. 138-141.
11. Голокоз Н. Використання тестових технологій на уроках української мови для підвищення якості навчальних досягнень учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 2. С. 38-41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_2_10
12. Голуб Н. Стимулювання учнів 5-7 класів до гармонійного діалогу на уроках української мови. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Серія : Філологічна. 2012. Вип. 31. С. 125-128.

- 13.Горох Г. Дитячі поетичні тексти як основний дидактичний матеріал на уроках української мови. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2014. Вип. 17. С. 141-147.
- 14.Горошкіна О. М. Сучасний урок української мови: від планування до проведення. Харків : Основа, 2010. 111 с. (Б_ка журн. «Вивчаємо українську мову та літературу»; Вип. 5 (78)).
- 15.Грибан Г. В. Практикум з методики викладання мови: навч.-метод. посіб. / Г. В. Грибан, О. А. Кучерук. 2-е вид. Київ : Кондор, 2010. 160 с.
- 16.Гудима Н. Лексикографічна робота на уроках української мови з вивчення запозиченої лексики. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2015. Вип. 18. С. 137-143.
- 17.Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. – 1-2. – 64 с.
- 18.Дзьоба В. Використання ІКТ на уроках української мови і літератури в контексті проекту ВІДКРИТИЙ СВІТ. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4. С.103-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_4_22
- 19.Діденко Т. Організація роботи з обдарованими учнями на уроках української мови і літератури. *Рідна школа*. 2014. № 10. С. 25-31.
- 20.Дідук-Ступ'як Г. Інтерація різнотипових підходів і комунікативна компетенція на уроках української мови в основній школі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2013. Вип. 40. С. 197-200.
- 21.Дмитрієва І. Збагачення словникового запасу учнів спеціальної школи на уроках української мови. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2015. Вип. 10. С. 56-61.
- 22.Донченко Т. К. Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови. Київ, 1995. С.22-43, 65-86.
- 23.Дороз В.Ф. Методика викладання української мови: навч. пос. К. : Центр навч. літ-ри, 2008. 176 с.

24. Жулева Л. Упровадження інноваційних, інтерактивних методів і форм навчання на уроках української мови та літератури. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 60. С. 356-362.
25. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 261 с.
26. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії Київ, 2000. С.78-99.
27. Кардаш Л. Лінгвістичні, психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади розвитку зв'язного мовлення школярів на уроках української мови. *Молодий вчений*. 2017. № 5. С. 360-364.
28. Кілочок В. Використання ІКТ на уроках української мови й літератури та у виховній роботі класного керівника. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 4. С. 226-231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_4_44
29. Кожуховська Л. Самоаналіз уроку як ефективний засіб формування у студентів-філологів фахових умінь. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2012. Вип. 27. С. 131-135.
30. Козир М. Аргументація як інтелектуально-комунікативна діяльність учнів 5-7 класів на уроках української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія*. 2014. Вип. 41. С. 42-46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_pp_2014_41_10
31. Козлова Л. Використання інформаційно-комунікативних технологій як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови і літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 4. С. 139-145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2015_4_27
32. Копусь О. А. Дидактична стратегія як проект керованої діяльності підготовки майбутніх магістрів-філологів. *Наука і освіта*. № 1. 2011. С. 47–50.

33. Корнійко В. Гра як один із методів активного навчання на уроках української мови та літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 11. С. 32-34.
34. Короткий термінологічний словник з інноваційних педагогічних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. URL: http://ualib.com.ua/br_6601.html](http://ualib.com.ua/br_6601.html)
35. Котух Н. Інтелектуальні ігри на уроках української мови. *Рідний край*. 2017. № 1. С. 65-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2017_1_26
36. Криворученко С. Виховання учнів на уроках української мови та літератури засобами літературного краєзнавства. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Педагогічні науки*. 2017. № 3. С. 224-230.
37. Кучеренко І. Дидактичні закономірності як засади проектування сучасного уроку української мови. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2013. Вип. 63. С. 132-138.
38. Кучеренко І. Мотиваційний компонент – важливий структурний складник сучасного уроку української мови. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету . Педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 85-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpbdpu_2013_2_16
39. Кучеренко І. Цілевизначення як основа проектування сучасного уроку української мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2013. Вип. 40. С. 209-213.
40. Лещенко Л. Особливості роботи з текстом на уроках української мови за компетентнісним підходом. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2016. № 1(1). С. 79-85. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2016_1\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnup_2016_1(1)_16)

- 41.Мандрик Н. До проблем сучасного уроку української мови. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2014. Вип. 8. С. 139-142.
42. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / ред. М. І. Пентиліук. Київ, 2000. С. 59-66.
- 43.Мордовцева Н. Навчання учнів текстової діяльності на уроках української мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики*. 2013. Вип. 20. С. 150-154.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2013_20_39
- 44.Нагрибельна І. Методика навчання лексики на уроках української мови. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 402-405.
- 45.Нікітіна А. В. Педагогічний дискурс учителя словесника : монографія. – К. : Ленвіт, 2013. – 338 с.
- 46.Омельчук С. Проблемно-пошукове навчання морфології української мови. *Нова педагогічна думка*. 2012. № 3. С. 83-87.
- 47.Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. посіб. / Наталя Миколаївна Остапенко, Тетяна Володимирівна Симоненко, Вікторія Миколаївна Руденко. – К. : Академія, 2011. – 248 с.
- 48.Педагогічна майстерність : підручник / за ред. І. А. Зязюна. – 3_те вид., допов. і переробл. – К. : СПД Богданова А.М., 2008. – 376 с.
- 49.Педагогічна практика в системі професійної підготовки вчителя української мови і літератури / ред. Г. І. Дідук. Тернопіль, 2007. – 144 с.
50. Плиско К. М. Принципи, методи і форми навчання української мови – Харків, 1995. С. 204-239.
51. Положення про практику студентів вищих педагогічних закладів України. Київ, 2000. 24 с.
- 52.Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.

- 53.Правова Н. Значення аудіювання на уроках української мови під час усного практичного курсу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2012. № 24(2). С. 56-60. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_24\(2\)_10](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2012_24(2)_10)
54. Практикум з методики навчання української мови / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк: С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, А. В. Нікітіна, І. В. Гайдаєнко, Т. Г. Окуневич, З. П. Бакум, Н. М. Дика. Київ, 2003. С.268-302.
- 55.Роїк О. Розвиток та збагачення словникового запасу школярів у процесі їх ознайомлення з поняттями *синоніми* та *антоніми*. *Прикарпатський вісник НТШ. Серія Слово.* 2014. № 2. С. 22-33.
- 56.Семенів Н. Особливості використання електронного підручника на уроках української мови. *Проблеми сучасного підручника.* 2016. Вип. 16. С. 384-392. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psp_2016_16_36
- 57.Семенов О.М. Культура наукової української мови і літератури : навч. посіб. – К. : Академія, 2010. – 216 с.
- 58.Сірант Н. П. Методичні рекомендації до проходження педагогічної практики : навчально-методичний посібник. Львів, 2013. 116 с.
- 59.Словник-довідник з української лінгводидактики : навч. посіб. / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк – К. : Ленвіт, 2015. – 320 с.
- 60.Соснова М. Особливості застосування мультимедії на уроках української мови. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер. : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 132. С. 151-154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_132_40
- 61.Сукмановська С. Інтерактивні технології навчання – засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови під час вивчення лексикології. *Рідне слово в етнокультурному вимірі.* 2012. 2012. С. 478-481.

62. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.: метод. посібн. / Пометун О. І, Пироженко Л. В. За ред. О. І. Пометун. Київ, 2004. 192 с.
63. Тарабанова Я. Виховання національної свідомості учнів на уроках української мови засобами роботи над текстом. *Таврійський вісник освіти*. 2013. № 4. С. 185-191
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2013_4_34
64. Токаренко О. Використання міжпредметних зв'язків на уроках української мови та літератури в загальноосвітньому навчальному закладі художньо-естетичного профілю. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2015. Вип. 11. С. 72-81.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eepd_2015_11_9
65. Фурман А. Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення. Київ, 1997. 343 с.
66. Цінько С. Роль ТЗН і комп'ютерних технологій у розвитку професійно-творчого потенціалу майбутніх учителів-словесників. *Українська мова і література*. 2005. №1. С.40–42.
67. Шелехова Г. Формування мовної особистості як умова мовленнєвого розвитку учнів основної школи на уроках української мови. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2013. С. 543-552.
68. Шубак Г. Використання організаційних форм навчальної діяльності учнів на уроках української мови у класах з малою наповненістю учнів.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_70
69. Ясак Т. Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів 9 класу на уроках української мови засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія*. 2010. № 2. С. 43-47.
URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2010_2_11

Інформаційні ресурси

http://osvita.ua/school/lessons_summary/mova/

<http://subject.com.ua/lesson/mova/>

<http://gorodenok.com/конспекти-уроків/>

<https://www.schoollife.org.ua/usi-uroky-ukrajinskoji-movy-ta-literatury/>

http://filologinya2010.blogspot.com/p/blog-page_55.html

http://www.parta.com.ua/ukr/books/ukr_mova/

<https://academia.in.ua/?q=content/шкільні-підручники-з-української-мови>

http://nico-ukr.at.ua/news/kalendarni_plani/1-0-3

2.2. Виробнича навчально-виховна педагогічна практики (в старших класах) студентів IV курсу (8-ий семестр) денна і заочна форми навчання).

Практична підготовка студентів є важливою складовою частиною для формування компетентностей майбутніх фахівців-педагогів. Від її належно продуманої організації, насиченості продуктивним змістом, який забезпечується тісними взаємозв'язками між університетом та загальноосвітніми базами практики (закладами загальної середньої освіти) залежить якість підготовки бакалаврів.

Виробнича педагогічна (навчально-виховна) практика кваліфікаційного рівня «бакалавр» проходить на базі закладів загальної середньої освіти і передбачає:

- систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності;
- практичне застосування студентами-практикантами набутих у процесі навчання теоретичних знань, умінь та навичок при вирішенні конкретних наукових та виробничих завдань;
- виконання науково-дослідної роботи (написанням курсової та бакалаврської роботи з елементами методики) та участь магістранта в

- науково-практичних конференціях, підготовці матеріалів (тез, доповідей) до друку;
- набуття студентами-практикантами досвіду організації різних видів навчальної діяльності за обраним профілем викладання «Українська мова і література»;
  - ведення педагогічних спостережень, аналізу труднощів навчально-виховної роботи, окреслення шляхів і засобів їх подолання
  - проведення виховної роботи та набуття умінь педагогічного спілкування.

У процесі проходження виробничої навчально-виховної практики в закладів загальної середньої освіти (переважно – школах) студент-практикант остаточно опановує фахові навички майбутнього вчителя-словесника й водночас педагога-наставника з метою реального формування у школярів національної самоідентифікації; повсякчасно бережно плекає в юних душах питоме бажання сприймати українську мову та національне українське красне письменство як неперехідні національні цінності; виробляє здатність активно реалізувати україно-центричний підхід у власній професійній діяльності вчителя-словесника, вихователя й наставника, цілеспрямовано використовує гуманістичний потенціал української мови та літератури для розкриття духовного світу людини XXI ст., володіє навчально-виховними та розвивальними засобами й методиками формування високого рівня світогляду юного покоління. У педколективі конкретного загальноосвітнього середнього закладу різних типів студент-практикант вчиться виробляти комунікаційні стратегії співпраці зі старшими колегами, соціальними партнерами й учнями (вихованцями), а також із їхніми батьками чи опікунами за умови неухильного дотримання етичних норм такого спілкування.

Документи про організацію та проведення практики

1. *Наказ про практику*, який визначає терміни, базові кафедри, навчальні заклади, університетських викладачів-методистів, терміни здачі звітів про

практику. Цей документ надається факультетським керівником-методистом у відділ виробничої (навчальної) практики університету не пізніше двох тижнів до її початку.

2. *Протоколи* відповідних рішень кафедри про розподіл студентів між університетськими керівниками-методистами, результати обговорення та оцінки проходження виробничої (навчально-виховної) практики студентами, заслуховування індивідуальних звітів практикантів.

3. *Індивідуальні звіти* студентів-практикантів, що затверджуються та оцінюються на засіданні кафедри. Документи, які засвідчують якість проходження виробничої практики студентами-практикантами, перевіряються й оцінюються університетськими методистами української мови і літератури, педагогіки і психології.

4. Організація і керівництво практикою

Згідно навчального плану загальне керівництво практиками здійснюється факультетським керівником-методистом, а методичне управління забезпечується методистами-викладачами кафедри української літератури й також методистами кафедри педагогіки та кафедри психології.

Обов'язки факультетського керівника-методиста: фахівець із числа досвідчених керівників-методистів здійснює загальне керівництво виробничою практикою студентів у загальноосвітніх закладах. У його обов'язки входить:

- заздалегідь узгоджує підготовку до виробничої практики студентів визначених баз практики;
- забезпечує проведення всіх організаційних заходів перед початком практики (інструктаж про дотримання правил техніки безпеки, етики спілкування в педагогічному та учнівському колективах, надання студентам-практикантам необхідних документів: направлення, програма з дидактико-методичними матеріалами, щоденник, індивідуальний план); ознайомлює з документами звітності про проходження практики;
- організовує розподіл студентів на педагогічну практику в школах міста;

- видає письмове скерування студентам-практикантам у визначені наказом школи;
- забезпечує студентів-практикантів програмою практики та зразками необхідних документів (щоденник обліку роботи, індивідуальний щоденник студента, вірець характеристики на клас, характеристики на учня, вірець звіту про проходження практики);
- організовує зустріч студентів-практикантів з дирекцією школи, куди вони скеровані на проходження виробничої практики, вчителями-предметниками та класними керівниками, з якими працюватимуть упродовж практики в школі;
- на основі даних, одержаних від старост підгруп (протягом першого тижня), кожен університетський методист-предметник складає зведений графік практики у окремій школі (розклад уроків, місце і дні пробних залікових уроків, виховних та позакласних занять);
- перевіряє звітну документацію і подає загальний звіт про наслідки проведення практики університетському керівнику студентською педагогічною практикою;
- виставляє диференційну оцінку за педагогічну практику із врахуванням виконання всіх видів завдань практики.
- контролює виконання студентами-практикантами правил внутрішнього розпорядку;
- у складі комісії приймає залік із виробничої практики, оформляє письмовий звіт із зауваженнями і пропозиціями щодо поліпшення практики студентів, який затверджує завідувач кафедрою, та здає університетському керівнику практики.

Обов'язки керівників-методистів за основним фахом:

спільно з дирекцією школи розподіляють студентів-практикантів за класами;

- беруть участь у настановчих і підсумкових нарадах щодо організації педагогічної практики;

- надають студентам методичну допомогу у підготовці до уроків, позакласних занять, затверджують конспекти пробних і залікових уроків;

- відвідують уроки студентів-практикантів, беруть участь в їх обговоренні, оцінюють їх;

- знайомлять студентів-практикантів з досвідом роботи кращих учителів школи;

- надають студентам-практикантам можливість користуватись необхідною документацією та літературою під час виконання практичних завдань; забезпечують відповідну методичну допомогу практикантам з організації та проведення уроків та позаурочних заходів у закладах освіти; надають адресну допомогу під час виконання навчальних завдань практики;

- здійснюють облік відвідування студентами об'єктів практики. У випадку порушення ними трудової дисципліни, внутрішнього розпорядку, спричиненні конфліктів тощо, повідомляють у навчальний заклад;

- контролюють виконання студентами-практикантами завдань згідно їх індивідуального плану;

- проводять разом із спеціалістами з безпеки життєдіяльності інструктаж з охорони праці і техніки безпеки.

- здійснюють контроль та проводять консультації для студентів на об'єктах практики;

- спільно з методистами об'єктів практики здійснюють оцінювання практичної роботи студента-практиканта;

- організовують публічний захист результатів практики під час підсумкової конференції;

- консультують старосту підгрупи щодо підготовки загального звіту про проходження практики, заздалегідь редагують та удосконалюють його виступ на підсумковій конференції.

Бази практик

Базами педагогічних практик можуть бути заклади загальної середньої освіти, зокрема школи з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії, ліцеї. Навчальний заклад, у якому буде проведена виробнича (навчально-виховна) практика студентів-бакалаврів, повинен відповідати таким основним вимогам: мати хорошу матеріальну базу, необхідну для проведення практики, достатню кількість середніх і старших класів, у навчальному закладі повинні викладати вчителі першої й вищої категорій, адміністрація й педагогічний колектив повинні дати згоду прийняти студентів на виробничу практику в межах визначеного терміну.

Зміст

виробничої педагогічної (навчально-виховної) практики

студентів-практикантів ОР «бакалавр» спеціальності 014.01

Освіта/Педагогіка Середня освіта (Українська мова і література)

Змістовий модуль 1. Теоретична підготовка студента-практиканта до роботи у школі.

Тема 1. Вимоги до сучасного уроку української літератури.

Тема 2. Вимоги до оцінювання знань, умінь та навичок учнів.

Тема 3. Вимоги до оцінювання усних відповідей та письмових робіт.

Змістовий модуль 2. Учитель-словесник і навчальний процес.

Тема 4. Особисті якості вчителя-словесника.

Тема 5. Професійні якості вчителя-словесника.

Тема 6. Планування наукової та навчально-виховної роботи вчителем.

Змістовий модуль 3. Підготовка та проведення уроків.

Тема 7. Скрупульозне складання власних конспектів уроків.

Тема 8. Успішне проведення уроків.

Змістовий модуль 4. Виготовлення навчально

методичного забезпечення.

Тема 9. Підготовка диференційованих дидактичних карточок з індивідуальними завданнями.

Тема 10. Підготовка презентаційних матеріалів.

Тема 11. Підготовка обладнання та методичного забезпечення до уроків.

Змістовий модуль 5. Виконання індивідуальних завдань згідно календарного планування до кожного уроку.

Шкала

оцінювання навчальної діяльності студентів в умовах виробничої педагогічної (навчально-виховної) практики

ЗМ 1	ЗМ 2	ЗМ 3	ЗМ 4	ЗМ 5	Підсумковий контроль			Сума балів
Теми: 1, 2, 3	Теми: 4, 5, 6	Теми: 7, 8	Теми: 9,10,11	Індивідуальне завдання	матеріали щоденника педагогічних спостережень	Звіт про практику	Публічний захист результатів практики	
5	5	15	10	15	10	10	20	100

ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Індивідуальні завдання для студентів-практикантів пропонують викладачі-методисти кафедри української літератури, беручи до уваги актуальні проблеми у викладанні професійно орієнтованих дисциплін та фахові уподобання студентів. Зокрема, індивідуальні завдання для студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр», повинні мати виразно креативний характер, передбачати творчий,

пошуковий підхід, засвідчувати належні знання, уміння й навички студентів-практикантів.

Основними видами індивідуальної роботи студента-практиканта є підготовка планів-конспектів уроків та виховних занять, новітніх за формою та методами навчання – диспуту, сюжетно-рольової гри, колоквиуму тощо, або сценарію навчально-виховного заходу. Важливо, щоб упродовж всього терміну практики відбувалась апробація підготовлених студентом-практикантом матеріалів, заздалегідь було передбачено, скільки часу буде використано на окремі структурні елементи уроку, як саме практично використовуватимуться найбільш ефективні інтерактивні методики, зроблено висновок, настільки якісно сформовано професійні вміння та фахові навички студента-практиканта.

У процесі проходження виробничої навчально-виховної практики у старших класах на уроках української мови та літератури студенти-практиканти повинні продумано й доцільно використовувати *мультимедійну дошку, застосовувати інтерактивні та ігрові форми роботи, а з метою збереження здоров'я учнів практикувати фізкультурнихвилинки*, наприклад:

Документи, які додаються

до індивідуального звіту про успішне проходження педагогічної виробничої практики в старших класах студентом-практикантом

1. Звіт про проходження виробничої навчально-виховної практики:
  - 1.1. Рецензія керівника-методиста практики ВНЗ на проведені студентом-практикантом уроки та виховні заняття.
  - 1.2. Рецензія керівника-методиста практики ВНЗ на позакласний захід з предмету українська література.
2. Щоденник практики.
3. Конспекти уроків з української літератури (з дидактичними, наочними чи ігровими матеріалами).
4. Методичні розробки заходів з позакласної роботи.

5. Методичні розробки виховних заходів.
6. Психолого-педагогічна характеристика учнівського колективу.
7. Психолого-педагогічна характеристика окремого учня (на вибір студента практиканта).

Протягом всієї практики студенти присутні в навчальному закладі від початку першого до закінчення останнього уроків, систематично відвідують уроки вчителя та своїх однокурсників, самостійно проводять заняття, ведуть щоденник за встановленою формою:

Титульна сторінка:

**Щоденник проходження
виробничої навчально-виховної практики
з _____ до _____ року
в (назва закладу освіти):
студента/студентки IV курсу групи _____
спеціальності _____ «Українська мова
і література» факультету Філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

(ПП)

Стор. 1:

Витяг з наказу

№ _____ від _____ студент .....
направляється для проходження педагогічної практики на об'єкт
..... 3
_____ по _____ 20_ року.

Навчальна практика з предмета **Українська мова і література**
школа

_____ район, область
_____

клас _____

Університетські методисти:

_____
_____
_____

Шкільний учитель-предметник _____

Класний керівник _____

Заступники директора з навчальної роботи _____ 3 _____

Заступники директора з виховної роботи _____

Директор школи _____

Стор. 2:

Список учнів _____ класу (в якому студент-практикант працює класним керівником)

№ п/п	П. І. П.	Рівень навчальних досягнень з предметів «українська мова» та «українська література»	Суспільно-корисна робота учнів у класі

Стор. 3:

Розклад уроків української мови і літератури _____ класу (класів, в якому (яких) студент-практикант проводить уроки української мови і літератури)

Понеділок		Четвер	
1		1	
2		2	
3		3	
4		4	
5		5	
6		6	
7		7	
8		8	
Вівторок		П'ятниця	

1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
Середа	Субота
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8

Стор. 4:

Розклад уроків з предметів «українська мова» та «українська література»

Дні тижня	I зміна								II зміна							
	1	2	3	4	5	6	7	8	1	2	3	4	5	6	7	8
Понеділок																
Вівторок																
Середа																
Четвер																
П'ятниця																
Субота																
Початок уроку																
Закінчення уроку																

Стор. 5 (сторінок може бути відведено значно більше, ніж одна):

ПЛАН

навчальної і виховної діяльності студента-практиканта

№ п/п	Зміст навчальної роботи
	I. Передбачувані для роботи теми уроків _____ _____
	II. Виготовлення наочних матеріалів _____ _____
	III. Відвідування уроків учителів-предметників

	<hr/> <hr/> <p>IV. Відвідування уроків своїх товаришів</p> <hr/> <hr/> <p>V. Позакласна робота з предмета</p> <hr/> <hr/> <hr/> <p>VI. Інші види роботи</p> <hr/>
--	--

Стор. 6 – 8:

№	Зміст виховної роботи	Ві д мі тк а пр о ви ко на нн я
П \ П	<p>I. Організаційна робота з класом</p> <hr/> <hr/> <hr/> <p>II. Робота з підвищення рівня компетентності учнів</p> <hr/> <hr/> <hr/> <p>III. Трудове виховання</p> <hr/> <hr/> <hr/> <p>IV. Морально-етичне виховання</p> <hr/> <hr/> <hr/> <p>V. Естетичне виховання</p>	

Усього провів уроків: З них на оцінку: відмінно добре задовільно незадовільно	
Відвідав уроків: Із них уроків учителів-предметників уроків за спеціальністю уроків своїх товаришів	
Взяв участь у обговоренні уроків: Із них уроків учителя-предметника своїх товаришів	
Провів додаткових уроків (у незакріпленому класі)	
Провів позакласних заходів Із них з предмету загально виховного характеру	
Виготовив наочного матеріалу до уроків	
Пропустив усього днів практики Із них за поважною причиною	
Самооцінка своєї педагогічної роботи	

Дата	Вид виконаної роботи	Відмітка про виконання	Підпис практиканта	Підпис викладача-методиста

Завершується виробнича навчально-виховна практика написанням індивідуальних звітів усіма, без винятку, студентами-практикантами за їм заздалегідь запропонованим взірцем:

ЗВІТ

про дійсне проходження виробничої педагогічної

(навчально-виховної) практики в

_____ (назва конкретного загальноосвітнього

середнього закладу, де ця практика

була зреалізована студентом-практикантом

(студенткою-практиканткою)
спеціальності _____ ОР бакалавр
Факультету філології Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

(П.І.П.)

У період з _____ до _____ року я проходив
(-ла) виробничу практику на базі _____ (назва середнього
загальноосвітнього закладу).

За мною під час виробничої практики були закріплені такі університетські
керівники-методисти з кафедр української літератури, педагогіки і психології:

1. _____ (посада, вчений ступінь, звання, П.І.П.).
2. _____ (посада, вчений ступінь, звання, П.І.П.).
3. _____ (посада, вчений ступінь, звання, П.І.П.).

Керівниками від бази практики (вчителі, класні керівники, асистенти
вчителя, шкільні психологи, директор школи, заступник директора) були :
(посада, П.І.П.) _____

_____
_____

За період походження виробничої (навчально-виховної) практики
мною, студенткою (студентом) _____ П.І.П. було
зреалізовано такі види педагогічної діяльності:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

9. _____

РЕКОМЕНДАЦІЇ

для удосконалення організації та проведення виробничої
навчально-виховної практики:

- Позитивні та негативні моменти в організації та змісті практики:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

- Побаження та рекомендації щодо покращення якості практики:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Дата.

Підпис студента-практиканта.

Підпис керівника-методиста.

Затверджено на засіданні кафедри (протокол №__ від _____)

Загальний звіт про проходження виробничої (навчально-виховної) практики факультетським керівником подається у 7-денний термін після отримання результатів та оцінки практики на засіданні кафедри за такою формою:

ЗВІТ

*про якісний рівень проходження виробничої педагогічної
(навчально-виховної) практики студентами-бакалаврами
IV курсу денної (заочної) форми навчання спеціальності*

014.01 Освіта / Педагогіка Середня освіта

(Українська мова і література) *Факультету філології*

Термін проходження _____

Кількість студентів згідно наказу _____

Кількість студентів, які проходили практику _____

Кількість студентів, які не пройшли практику, конкретні причини
непроходження _____

_____

_____

Бази практики _____

_____

_____

Оцінки за практику:

«відмінно» _____

«добре» _____

«задовільно» _____

«незадовільно» _____

«не з'явилися для проходження практики» _____

Пропозиції щодо вдосконалення організації та змісту
практики: _____

_____

Загальна кількість керівників-методистів виробничої (навчально-
виховної) практики _____

Факультетський керівник-методист практики: П.І.П., підпис

Завідувач кафедри української літератури П.І.П., підпис

Індивідуальні завдання студентів-практикантів

Індивідуальні завдання студентів-практикантів у період проходження

виробничої навчально-виховної практики є двох типів:

I. Робота бакалаврів-практикантів для удосконалення іноваційних форм уроків: допомога учням-старшокласників у роботі методом проектів, перевірка учнівських фанфіків, складання таблиць, основ для гронування, виготовлення дидактичного матеріалу, написання сценаріїв до шкільних свят, випусків стінних газет і т.п.

II. Робота бакалаврів-практикантів, яка має роль і значення для оцінювання виробничої навчально-виховної практики методистами Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: комплект дидактичного матеріалу та комплект наочності – матеріалів для їх практичного використання на мультимедійній дошці, ведення щоденника спостережень, конспекти проведених кроків, характеристика на клас, характеристика на учня, звіт про практику,

Оцінка результатів проведення виробничої навчально-виховної практики на IV курсі

Педагогічна практика студентів-бакалаврів Філологічного факультету завершується диференційованим заліком.

При оцінюванні обов'язково враховуються:

- якість практичної навчальної роботи студента-практиканта;
- якість виховної роботи
- порозуміння з учнівським колективом;
- організованість, ретельність і самодисципліна бакалавра-практиканта під час реального проходження практики;
- ініціатива і творчість студента-практиканта у різних видах діяльності;
- якість оформлення документації практики;
- своєчасність здачі документації виробничої практики.

Підсумки виробничої навчально-виховної практики студентів-бакалаврів IV курсу підводяться на засіданні кафедри української літератури, а попередньо затверджуються педагогічними радами навчальних закладів, на базі яких проходила практика. Остаточо завершується виробнича практика

підсумковою конференцією, під час якої бакалаври-практиканти обмінюються власним досвідом, а керівники-методисти від університету для себе надалі визначають шляхи найбільш ефективного удосконалення професійної підготовки студентів, виробляють парадигму теоретичної і практичної роботи бакалаврів-практикантів на перспективу.

Шкала оцінювання навчальних успіхів студентів-бакалаврів в умовах виробничої навчально-виховної практики проводиться за 100-бальною цифровою, національною та шкалою ECTS, які подано нижче:

**ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ В ПРАКТИЧНИХ
ФАХОВИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ-ПРАКТИКАНТІВ**

100-бальна шкала	Національна шкала	Шкала ECTS
90-100	5 (відмінно)	A
82-89	4 (добре)	B
75-81	4 (добре)	C
69-74	3 (задовільно)	D
60-68	3 (задовільно)	E
35-59	2 (незадовільно з можливістю повторного складання)	FX
1-34	2 (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)	F

Проходження виробничої навчально-виховної практики студентами спеціальності 014.01 Освіта/Педагогіка Середня освіта (Українська мова і література) відбувається в основному у старших класах загальноосвітніх середніх закладів у восьмому семестрі (IV курс) після проходження подібної навчально-виховної практики в середніх класах загальноосвітніх шкіл у шостому семестрі (III курс) і повної вичитки лекцій, проведення практичних та лабораторних занять з таких особливо важливих для якісної практики

навчальних предметів з явно педагогічним ухилом, як «Методика викладання української мови в школі» та «Методика викладання української літератури в школі», а також «Вікова психологія» та «Педагогіка».

Отже, студенти-практиканти ОР «бакалавр» спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова і література) апріорі мають належну ґрунтовну теоретичну підготовку з фахових дисциплін і володіють відповідними як суто теоретичними, так і практичними знаннями, уміннями й навичками молодого вчителя української мови і літератури. Вони ознайомлені з чинними програмами з української мови і літератури в школі та календарним плануванням уроків конкретно у тих класах, у яких їм доводиться проходити виробничу навчально-виховну практику.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ ТА ХРЕСТО МАТІЙ ДЛЯ СТАРШИХ (9 - 11 КЛАСИ РІВНЯ ПРОФІЛЮ ТА СТАНДАРТУ):

Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 р. № 236 Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів загальноосвітньої середньої освіти. <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>

Слоньовська О.В. Українська література. Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К.: Літера, 2016. 350 с.

Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К. : Літера ЛТД, 2017. 288 с.

Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. К. : Літера ЛТД, 2018. 224 с.

Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (профільний рівень): підручник для 10 класу закладів загальної загальної середньої освіти. К. : Літера ЛТД, 2018. 304 с.

Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. К. : Літера ЛТД, 2019. 256 с.

Слоньовська О. В., Мафтин Н. В., Вівчарик Н. М. Українська література (профільний рівень): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. К. : Літера ЛТД, 2019. 320 с.

Українська література. Модельні програми 5–6 та 7–9 класів НУШ.
Наказ МОН № 883 від 24.07.2023 року.

<https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83182/>

Українська література. 9 клас: хрестоматія / упоряд. Ольга Слоньовська. К. : Літера ЛТД, 2017. 352 с.

Українська література: хрестоматія, профільний рівень, 10 клас: хрестоматія в електронному варіанті / упоряд. Ольга Слоньовська. 998 с.

Українська література: хрестоматія, рівень стандарту, 10 клас / упоряд. Ольга Слоньовська. К. : Літера ЛТД, 2018. 608 с.

ЛІТЕРАТУРА

Аплодисменти для «Книжки на сцені»! Виходить збірник п'єс. 2021. URL:
<https://starylev.com.ua/news/aplodysmenty-dlya-knyzhky-na-sceni-vyhodyt-zbirnykpyes>

Баран У. Специфіка комунікації у літературі для дітей та юнацтва. Львів : Центр дослідження літератури для дітей та юнацтва, 2016. 234 с.
<https://docplayer.net/73312795-Ulyana-baran-momo-mihael-ende-komunikaciya-u-literaturi-dlya-ditey-ta-yunactva.html>

Білан О. «Цар Плаксій та Лоскотон» Василя Симоненка. Казкова історія й сучасне життя. Конспект уроку, 5-й клас. *Українська мова та література*. 2018. № 17-18. С. 10-14.

Білоус П. Давня українська література: засіб пізнання і виховання чи мистецтво слова? *Дивослово*. 2017. № 2. С. 12-15.

Бондаренко Ю. Самостійна робота як спосіб реалізації загальнодидактичних та методико-літературних завдань. *Дивослово*. 2018. № 1. С. 23-27.

Бондаренко Ю. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Ніжин : Вид-во Ніжин. держ. пед. ун-ту ім. М. Гоголя, 2009. 352 с.

Власова О. Педагогічна психологія: навч. посіб. К. : Либідь, 2005. 400 с.

Івановська О. Український фольклор: підручник. Видання 2-е: доповнене і перероблене. Підручник. К. : ВПЦ «Київський університет», 2019. 410 с.

Івановська О. Фольклорний ресурс національної культури як ідеологічна платформа прямиостояння українців у війні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2023. № 2 (34). С. 54-58.

Івановська О., Оверчук О. [Гендерна та вікова суб'єктність фольклорного текстотворення: до проблеми жанрового параметрування](#). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. 2022. № 2 (32). С. 20-23.

Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Метод. посіб. / автор-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. К. : А. П. Н. 2012. 136 с.

Ісаєва О. Концептуальні основи аналізу художнього твору в школі : наук.-теорет. зб. Тернопіль : Астон, 2016.

Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси. К. : ВіРА ІНСАЙТ, 2010. 444 с.

Лісовський А. Етюди з методики викладання літератури / Антон Михайлович Лісовський. К. : Ленвіт, 2013. 105 с.

Марченко Н. Леся Українка та дитяче читання: генеза репрезентацій постаті письменниці. *Українська біографістика*. 2021. Вип. 21. С. 144-165.

<http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004160>

Мірошниченко Л. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. К. : Ленвіт, 2000. 240 с.

Москалець В. Психологія особистості: навчальний посібник / Рекомендовано міністерством освіти і науки, молоді та спорту України для студентів навчальних закладів К. : Центр учбової літератури, 2013. 415 с.

Навчальні програми 10-11 класів. Сайт МОН.
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Найкращі досягнення у популяризації читання. Режим доступу:
<http://www.bookplatform.org/uk/resources/137-best-practices-report-on-reading-promotion.html>

Наукові основи методики літератури : посіб. для студ. вищ. навч. закладів / [за ред. Н. Волошиної]. К. : Ленвіт, 2002. 344 с.

Наумовська О. У пошуках безсмертя: шлях міфічного й казкового героя (вертикальна площина). Окриленість словом. *Збірник наукових праць на пошану професора Степана Хороба* / Відп. ред. Роман Піхманець. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. С. 648-655.

Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. К., 2000. 317 с.

Пометун О. Методика навчання історії в школі. К. : Генеза, 2019. 328 с.

Про Дмитра Павличка: Збірник статей / кол. авт; упорядкування, вст. ст., бібліографія, список авторів статей та індекс авторів Дмитра Пилипчука. К. : Видавничий центр «Просвіта», 2019.

Пультер С. Методика викладання української літератури. Тернопіль : Підручники і посібники, 2014. – 144 с.

Ситченко А. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах : навч. посіб. для студентів-філологів К., 2011. 291 с.

Скрипченко О. Вікова та педагогічна психологія. К. : Каравела, 2019. 400 с.

Степанишин Б. Література–вчитель–учень: самостійне вивчення учнями літератури. К. : Освіта, 1993. 240 с.

Токмань Г. Методика навчання української літератури в середній школі : підручник. К. : Академія, 2012. – 312 с.

Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція: монографія К. : Міленіум, 2012. 320 с.

Тягло О. Критичне мислення : навч. посіб. К. : Основа, 2008. 189 с.

Уліщенко В. Теорія і практика інтерсуб'єктного навчання української літератури в школі: монографія. К. : Вид-во НПУ імені МП Драгоманова, 2011. 486 с.

Інформаційні ресурси:

Educational Era <https://www.ed-era.com/>

iLearn <https://ilearn.org.ua/>

Prometheus <https://prometheus.org.ua/>

Живі письменники <https://nus.org.ua/articles/pysmennyky-zapysuyut-video-dlya-shkolyariv-yak-tse-vykorystaty-na-urokah/>

Медіасервіс MEGOGO (безкоштовний доступ проєкт «Укрліт» – це понад 250 озвучених творів зі шкільної програми з української літератури (5-11 класи). Проєкт реалізується медіасервісом MEGOGO та Міністерством освіти і науки України за інформаційної підтримки Міністерства цифрової трансформації України та платформи Дія. Освіта.).

Національної бібліотеки України для дітей <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=4527>

<http://bukvoid.com.ua/>

<https://chytay.in.ua/>

<https://www.barabooka.com.ua/tsentr-doslidzhennya-literaturi-dlya-ditej-ta-yunatstva/>